

Vlaanderen
is erfgoed

Beschermingsdossier

Woning Heyvaert in Destelbergen

Monument

Agentschap
Onroerend
Erfgoed

Beschermingsdossier:

Woning Heyvaert, Destelbergen, Hellegatstraat 36 – monument

INHOUDELIJK DOSSIER

Dossiernummer: 4.001/44013/101.1

Julie Verhelst

13/11/2017

INHOUDSTAFEL

1.	Beschrijvend gedeelte	4
1.1.	Situering	4
1.2.	Historisch overzicht	4
1.3.	Beschrijving met inbegrip van de erfgoedelementen en erfgoedkenmerken.....	7
1.3.1.	Ruimtelijke context	7
1.3.2.	Inplanting	7
1.3.3.	Exterieur	8
1.3.4.	Interieur	9
1.4.	Fysieke toestand van het onroerend goed	11
2.	Evaluerend gedeelte	11
2.1.	Evaluatie van de erfgoedwaarden	11
2.1.1.	Het architecturaal oeuvre van René Heyvaert	11
2.1.2.	Evaluatie van woning Heyvaert binnen zijn context	15
2.1.3.	Bespreking van de erfgoedwaarden	21
2.2.	Motivering van het type bescherming	22
2.3.	Motivering van de afbakening van de bescherming	22
2.4.	Juridische toestand	22
2.4.1.	Onroerend Erfgoed:	22
2.4.2.	Ruimtelijke Ordening:	22
2.4.3.	Natuur en Bos:	22
2.4.4.	Landinrichting/ andere projecten:	23
3.	Beheersvisie	23
3.1.	Beheersdoelstellingen voor het beschermd onroerend goed	23
3.2.	Bijzondere voorschriften voor het beschermd onroerend goed.....	23
3.3.	Toelatingsplichtige handelingen voor het beschermd onroerend goed	24
4.	Bronnen	24
5.	Bijlagen bij het inhoudelijk dossier	25
5.1.	Omgevingsplan bij de bescherming	25
5.2.	Fotobijlage	26
5.3.	Selectieve oeuvrelijst associatie René Heyvaert & Olivier Nowé	26

1. BESCHRIJVEND GEDEELTE

De aanleiding voor de opmaak van het beschermingsdossier voor de Woning van Gilbert Heyvaert, ontworpen door architect en beeldend kunstenaar René Heyvaert in 1958, was een ad-hocaanvraag voor bescherming, uitgaande van de familie Heyvaert in samenwerking met architect Peter Swinnen, die op dat moment aangesteld was voor de herinrichting en renovatie van de bovenverdieping. Het pand maakt deel uit van een heel beperkt architectenoeuvre dat zich concentreert in Gent en aldus in kaart wordt gebracht binnen het beleidsproject van de herinventarisatie van het bouwkundig erfgoed in Gent, dat tijdens deze regeerperiode focust op naoorlogse architectuur. Het pand werd binnen dit onderzoek opgenomen, geëvalueerd en daarnaast afgetoetst binnen het oeuvre.

1.1. Situering

De woning is gelegen een landelijk gedeelte van Destelbergen aan de voormalige Goudmijnstraat, een korte zijstraat van de Hellegatstraat. Het adres van de woning is nu ook Hellegatstraat (nummer 36). In dezelfde straat bevindt zich nog een bewaard ontwerp van René Heyvaert (nummer 21).

1.2. Historisch overzicht

Architect René Heyvaert realiseerde als één van zijn vroegste woningen een bungalow in Destelbergen voor bouwheer A. Callens, gelegen aan de Hellegatstraat (heden nummer 21).¹ De ontwerpplannen, die dateren van 1956, waren een realisatie van de architectenassociatie die René Heyvaert sinds 1955 had opgestart met zijn studiegenoot, de Gentse architect Olivier Nowé. Tijdens de werfbezoeken aan de woning viel Heyvaerts oog op het perceel waar zijn broer Gilbert niet veel later zijn eigen woning zou laten bouwen.² Gilbert Heyvaert gaf de opdracht uit handen aan het architectenbureau van zijn broer. Hoewel de verschillende plannen voor de woning op naam van de associatie stonden, blijkt uit getuigenissen dat Heyvaert alleen voor dit ontwerp verantwoordelijk was.³ Ook was het enkel Heyvaert die het goedgekeurde plan zou ondertekenen.⁴ Gezien de familieband tussen beide kreeg de architect *carte blanche*. De enige – en in feite voornaamste – beperking van het ontwerp was de basisopdracht: een zo groot mogelijke woonruimte realiseren met een minimum aan middelen. Deze uitdaging paste echter perfect in de lijn van het architectenbureau, dat streefde naar het zoeken van oplossingen voor contemporaine sociale en stedenbouwkundige noden, en een architectuur wilde creëren voor het moderne wonen en voor één generatie, in de lijn van en geïnspireerd door onder meer de Amerikaanse Case Study Houses.

Het eerste ontwerp dat René Heyvaert voor zijn broer maakte, dateert van december 1956.⁵ De plannen werden vergund door de gemeente in maart 1957, maar werden niet uitgevoerd. Het eerste ontwerp toonde reeds een belangrijk aandachtspunt dat verder doorgetrokken zou worden in het definitieve ontwerp, namelijk het hoger optillen van de leefruimtes. Bij dit eerste ontwerp was dit slechts 0,85 meter, maar het vormde een preventie tegen mogelijke, kleine overstromingen en realiseerde een aangenaam uitzicht op het omliggende landschap. De woning was immers opengewerkt met glas aan de langste zijde van het balkvormig volume. Dit contrasteerde met de gesloten zijmuren, voorzien in baksteen. Het ontwerp van het exterieur vormde een logische vertaling van de interne planindeling. Het volume bestond in de langste richting uit twee benadrukte onderdelen, die van elkaar gescheiden waren door een dragende bakstenen muur, die het houten

¹ DOCKX N., LAPORTE L. en MAST J. (ed.) 2006: *René Heyvaert*, Gent, 56.

² Mondelinge informatie verkregen van Gilbert Heyvaert, bouwheer en eigenaar (2 juni 2017).

³ DOCKX N., LAPORTE L. en MAST J. (ed.) 2006: *René Heyvaert*, Gent, 59 (voetnoot 24).

⁴ Familiearchief Heyvaert, Bouwplan 561 GI Ontwerp 2, Heyvaert, 23 januari 1958.

⁵ DUBOIS M. 2015: *D.D. Trans. Residentie Heyvaert* (tentoonstellingscatalogus) [online], <http://www.ddtrans-art.be/wp-content/uploads/2017/01/Residentie-Heyvaert.pdf> (geraadpleegd op 1 augustus 2017); Gemeentearchief Destelbergen, bouwdoSSIERS, 1957/8.

dakskelet ondersteunde van de twee verspringende lessenaarsdaken.⁶ De twee onderdelen omvatten enerzijds vier slaapkamers ten noorden, en anderzijds ten zuiden een woonkamer, keuken, speelruimte voor de kinderen en een kleine badkamer. Het sanitair en de keuken werden gegroepeerd als een natte cel. Het plan voorzag eveneens een buitenterras binnen het bouwvolume, en een buitenterras op kolommen.

Uit financiële noodzaak maakte René Heyvaert een gewijzigd bouwplan, zodat de bouwheer de constructie volledig zelfstandig kon bouwen.⁷ Dit ontwerp dateerde van januari 1958, en werd goedgekeurd door de gemeente op 8 april van dat jaar.⁸ In dit ontwerp werden de leefruimtes radicaal verplaatst naar de eerste verdieping en ontstond een volwaardige begane grond. Het uitzicht op de omgeving werd zo gemaximaliseerd. De oorspronkelijke tweedeling tussen leef- en slaapruidtes, aanwezig in het eerste ontwerp, verdween in functie van een grotere betrokkenheid tussen beide. De woning kan worden gezien als een prefabwoning 'avant la lettre', geconcipeerd op basis van een modulair systeem met behulp van geprefabriceerde elementen volgens standaardafmetingen. De basismaterialen van het vernieuwde ontwerp bestonden in tegenstelling tot de traditionele baksteen van het voorontwerp uit cellenbetonblokken (*Ytong*) en betonnen kolommen op de gelijkvloerse verdieping, in combinatie met een houtskelet voor de bovenverdieping. *Ytong* werd door Heyvaert gekozen omwille van de eenvoudige constructiewijze en de goede isolatiekwaliteit.⁹ Het houtskelet van de bovenverdieping bestond volgens de bouwplannen uit een modulatie van 1,22 meter met telkens een verbindingzone van 7 centimeter, die oorspronkelijk was voorzien voor vierkante metalen kolommen.¹⁰ In de definitieve uitvoering werd dit concept gereduceerd tot een volledige houtstructuur, die werd ingevuld met houtvezelplaten, en dit zowel voor de wanden als voor het plafond en dak. Gilbert Heyvaert maakte deze panelen zelf, met hulp van een aantal studenten, waarbij ze het familie-eigendom van de familie Nowé-Van der Stegen te Mariakerke konden gebruiken als atelier.¹¹ Dankzij het eenvoudige bouwprocedé kon hij de volledige woning zelf opbouwen in een week tijd.¹² Dit vond plaats in de zomer van 1958. Bewaarde archiefphoto's tonen de eenvoud van de constructie, die werd opgebouwd op basis van betonnen palen met daarboven een houten paalstructuur, waar vervolgens een provisoir dak op werd voorzien.¹³ Ondanks de besparingen op het budget was wel een groot deel van de middelen voorbehouden voor vensters met dubbel glas. De ramen waren bovendien al besteld voor de bouw, aangezien Heyvaert door het gebruik van een standaardmodule zeker kon zijn van de afmetingen.¹⁴ René Heyvaert stond in voor het volledige totaalconcept van de woning, dus zowel het exterieur, het interieur als de aankleding en meubilair, waren van zijn hand.

Kenmerkend voor de woning is enerzijds het gebruik van goedkope materialen, gestuurd vanuit de beperkingen van het budget. Dit sluit aan bij de visie van Heyvaert en Nowé op architectuur, namelijk het bouwen van relatief vergankelijke constructies voor één generatie. Anderzijds wordt de woning gekenmerkt door een sterk evolutief karakter, namelijk de aanpasbaarheid van het ontwerp aan contemporaine noden, dat reeds in de praktijk werd gebracht tijdens het bouwproces. Schetsen van Heyvaert en getuigenissen

⁶ DUBOIS M. 1990: *Architettura Povera*. Het extreem minimale in het werk van René Heyvaert, *CAO-Tijdingen Sint-Lucas Gent* 4, 16

⁷ Mondelinge informatie verkregen van Gilbert Heyvaert, bouwheer en eigenaar (1 augustus 2017).

⁸ Familiearchief Heyvaert, Bouwplan 561 GI Ontwerp 2, Heyvaert, 23 januari 1958; Gemeentearchief Destelbergen, bouwdoSSIERS, 1958/28.

⁹ Mondelinge informatie verkregen van Gilbert Heyvaert, bouwheer en eigenaar (2 juni 2017).

¹⁰ DUBOIS M. 1990: *Architettura Povera*. Het extreem minimale in het werk van René Heyvaert, *CAO-Tijdingen Sint-Lucas Gent* 4, 16.

¹¹ Het kasteel Van der Stegen was gelegen aan de toenmalige Veldstraat, heden Rijakker. De gronden werden door de familie Nowé – Vanderstegen verkaveld tijdens de tweede helft van de jaren 1950 om plaats te bieden aan een moderne woonwijk, en het kasteeltje werd circa 1958 afgebroken, nadat Gilbert Heyvaert het als atelier gebruikte. De nieuwe eigenaars werden in de verkoopakte verplicht om voor het ontwerp van hun woning samen te werken met het architectenbureau Nowé-Heyvaert en Daniël Craet, zie hoofdstuk 'Evaluatie van de erfgoedwaarden'.

¹² Mondelinge informatie verkregen van Gilbert Heyvaert, bouwheer en eigenaar (2 juni 2017).

¹³ Familiearchief Heyvaert, Fotomateriaal met betrekking tot René Heyvaert en de bouw van de woning.

¹⁴ Mondelinge informatie verkregen van Gilbert Heyvaert, bouwheer en eigenaar (2 juni 2017).

tonen aan dat de architect al meteen belangrijke aanpassingen aanbracht ten opzichte van de goedgekeurde bouwplannen. Eén van de meest opvallende elementen van het huidige uitzicht, namelijk de buitentrapp ten westen van de woning, was bijvoorbeeld niet aanwezig op de goedgekeurde plannen. Vanuit budgettaire beperkingen werd de inwendig voorziene trap verplaatst naar de zijgevel. René Heyvaert voerde deze trap eigenhandig uit, zonder dat hij er een plan voor opmaakte.¹⁵ Ook de planindeling wijzigde. In een schets van René Heyvaert werden de badkamer, het toilet en de keuken samengevoegd tot een centrale, natte cel.¹⁶ Op de begane grond was op de plannen enkel in het achterste deel van de woning een afgesloten berging, atelier, speelkamer en garage voorzien. Vooraan was ruimte voorzien voor een gevelbreed terras, overluid door de bovenverdieping. Foto's ten tijde van de bouw (1958) tonen een volledig open benedenverdieping.¹⁷ Kort nadien werden de garage, de verwarmingskamer in het hart van de woning en de fietsstelplaats afgewerkt, werd er een houten kantelpoort geplaatst en werd de woning aan de zijkant afgesloten met vensters.¹⁸ De bebouwing van de benedenverdieping breidde dus al snel in de twee rechter traveeën uit tot aan de voorgevel, maar behield de oorspronkelijke functies vermeld op het bouwplan. Een andere aanpassing ten opzichte van het bouwplan was de wijziging van de verwarming met elektrische accumulatoren tot een eenvoudige verwarming met warme lucht, waarbij een verwarmingselement dat centraal in de benedenverdieping was opgesteld de warme lucht naar boven voerde.¹⁹ Tot slot was de afwerking van de buitengevels oorspronkelijk voorzien met 'geprofileerd thermoplastiek'.²⁰ Dit wijzigde in de uitvoering tot golfplaten in asbestcement in de zijgevels en transparante golfplaten over de volledige achtergevel.

Een belangrijke en interessante getuige van hoe het bouwwerk aan continue evolutie onderhevig was, onder het alziend oog van René Heyvaert zelf, is een brief van René aan zijn broer Gilbert, daterend van oktober 1960 toen René in Denver verbleef.²¹ In de brief reageerde René Heyvaert op de plannen van zijn broer om de houtvezelplaten – de Britse *Bartrev*-panelen – te schilderen. Hij stelde voor om het plafond te voorzien van een lattenstructuur en vervolgens te bekleden met *Gyproc*, aangezien hij in Amerika kennis had gemaakt met de goede brandwerendheid van deze gipsplaten. Hij reageerde daarentegen scherp in de brief tegen een voorstel tot het beschilderen van de *Eternit*, zoals blijktbaar door Olivier Nowé was voorgesteld. Heyvaert waarschuwde: "(...) schildert uwen eterniet niet met de hoop dat er mensen van de stedenbouw of andere 't liever gaan zien – 'k vrees 't tegendeel'."²² Daarnaast was hij vooral bezorgd om de kostprijs van het onderhoud van de beschildering. René Heyvaert vroeg in hetzelfde deel van de brief om zo lang mogelijk te wachten om het dak boven de trap af te breken. Ook dacht hij na over een eventuele – en naar zijn gevoel logische – uitbreiding van de woning met een balkon, dat hij zou situeren ten zuidwesten voor de woning en ermee verbonden, rustend op vier palen. Dit voorstel refereert enigszins aan het terras uit het eerste ontwerp voor de woning. In de brief maakte hij ook nog enkele detailtekeningen voor de afwerking van het interieur en de constructie.

De continue evolutie en aanpasbaarheid van de woning zetten zich door tijdens de decennia die daarop volgden. De woning zou immers onderdak bieden aan een gezin met zes kinderen, waardoor de begane grond in de jaren 1980 werd ingenomen door bijkomende slaapkamers. In deze periode werden ook de poort en vensters vernieuwd, en verdween de transparante golfplaat van de achtergevel grotendeels.²³ Later werd de garage achter de woning gebouwd. Ondanks aanpassingen van de woning tonen foto's van 2005 duidelijk

¹⁵ Mondelinge informatie verkregen van Gilbert Heyvaert, bouwheer en eigenaar (1 augustus 2017).

¹⁶ Familiearchief Heyvaert, Voorontwerp renovatie, Peter Swinnen, augustus 2015.

¹⁷ DOCKX N., LAPORTE L. en MAST J. (ed.) 2006: *René Heyvaert*, Gent, 78.

¹⁸ Informatie verkregen van Lieve Heyvaert, nicht van de architect (8 september 2017).

¹⁹ DUBOIS M. 1990: *Architettura Povera*. Het extreem minimale in het werk van René Heyvaert, *CAO-Tijdingen Sint-Lucas Gent* 4, 16.

²⁰ Familiearchief Heyvaert, Bouwplan 561 GI Ontwerp 2, Heyvaert, 23 januari 1958.

²¹ Familiearchief Heyvaert, Brief van René Heyvaert aan Gilbert Heyvaert, Denver, 19 oktober 1960.

²² Familiearchief Heyvaert, Brief van René Heyvaert aan Gilbert Heyvaert, Denver, 19 oktober 1960.

²³ Informatie verkregen van Lieve Heyvaert, nicht van de architect (8 september 2017).

aan dat het algemeen beeld van de woning bewaard bleef, in vergelijking met de foto's van de late jaren 1950. Enkele jaren geleden werden echter door de eigenaar – zonder plannen van een architect – verbouwwerken uitgevoerd aan de gelijkvloerse verdieping, zodat dit een volledig afgesloten leefeenheid werd. Deze aanpassing gebeurde in functie van de beperktere mobiliteit van de eigenaars, die zo konden verhuizen van de eerste naar de gelijkvloerse verdieping.

In de geest van het oeuvre van René Heyvaert, werd de bovenverdieping van de woning op initiatief van Lieve Heyvaert – niet van de architect en dochter van de bouwheer – in 2015 gedurende zeven maanden opengesteld als residentie voor artiesten, die actief zijn in een diversiteit aan disciplines in het veld van de (beeldende) kunst en architectuur: kunstcriticus Sam Steverlynck, kunstenaars D.D. Trans, Patrick Van Caekenbergh, Lieve Heyvaert zelf, fotograaf Filip Dujardin, architect Peter Swinnen en architectenbureau De Vylder, Vinck, Taillieu. Dit initiatief bracht het oeuvre van Heyvaert terug onder de aandacht en herwaardeerde de kwaliteiten van de woning. Het architectenbureau van Jan De Vylder maakte bijvoorbeeld twee maquettes van de woning, meer bepaald één van de oorspronkelijke toestand en één van de toestand op dat moment, anno 2015. Vanaf midden 2015 werd architect Peter Swinnen aangesteld voor de renovatie en herinrichting van de eerste verdieping, met respect voor het origineel ontwerp. Door onder meer vochtinfiltratie waren de oorspronkelijke houtvezelplaten sterk beschadigd en vervormd. Dit vroeg om een ingrijpende, doch weloverwogen aanpak, in overleg met en onder het oog van bouwheer Gilbert Heyvaert. De woning, die oorspronkelijk bedoeld was als een tijdelijke, makkelijk aanpasbare woning, werd zo hernieuwd voor een volgende generatie. De werken werden volledig voltooid in de zomer van 2017.

1.3. Beschrijving met inbegrip van de erfgoedelementen en erfgoedkenmerken

1.3.1. Ruimtelijke context

Woning Heyvaert is gelegen in een landelijke omgeving in Destelbergen, ten zuidwesten van het dorpscentrum. Ten westen is een uitzicht aanwezig in de richting van Sint-Amandsberg bij Gent en het Gentse stadscentrum. De weinig bebouwde en heel landelijke omgeving, zogenaamd Scheldekant, waarin de woning gelegen is, vormt een uitgestrekt gebied. Scheldekant wordt begrensd ten zuidwesten door de buitenbocht van de Schelde en ten oosten door de Reinaertweg (N447). De tuin van de woning grenst ten westen aan een uitgestrekt akkerland, afgezoomd met bomen met daarachter de zogenaamde Put Lerno, een meer van 5 hectare groot.²⁴ Ten zuiden en verder ten noorden van de woning bevinden zich graslanden en ten oosten van de kleine concentratie woningen aan de hoek van de Goudmijnstraat met de Hellegatstraat, bevindt zich een uitloper van het bos bij het Walboskasteel, dat verder ten oosten is gelegen.

1.3.2. Inplanting

Woning Heyvaert is ingeplant achterin een groot tuinperceel, dat in de voortuin enkele monumentale bomen uit de bouwperiode bewaart en overigens vooral bestaat uit gazon. De perceelsgrens aan de straatzijde is relatief open en wordt gemarkeerd door enkele struiken, terwijl de westelijke zijde van het perceel in een open verbinding staat tot het omliggende landschap. De woning is georiënteerd met de beglaasde, opengewerkte voorgevel naar het zuiden en aldus naar de ruime voortuin.

Aan de straatkant, links van de oprit en gericht naar de woning ten noorden, werd relatief recent een kunstwerk van René Heyvaert geplaatst, namelijk een paal in asbestcement met daartegen een geplooid lepel bevestigd. Het werk was voorheen opgesteld in Zwalm en maakte deel uit van het kunstparcours 'Kunst & Zwalm' in 2001.

²⁴ LEBRUN G. 2009-2010: *Vraag en aanbod van recreatie in de randstedelijke zone van Gent. Analyse van de recreatieve mogelijkheden binnen de groenpool: Gentbrugse meersen en Damvallei*, onuitgegeven masterproef, Universiteit Gent, Vakgroep Civiele Techniek, 23.

In de achtertuin werd later, tegen de achtergevel en aldus ten noorden van de woning, een garage gebouwd, afgewerkt met geprofileerde *steeldeck*-platen.

1.3.3. Exterieur

Experimentele, modernistische woning van twee bouwlagen en een modulair systeem van vier traveeën aan de langse zijde op drie traveeën aan de korte zijde, onder een slechts heel licht hellend zadeldak (nok evenwijdig aan de straat). Het dak was oorspronkelijk uitgevoerd in een metaalconstructie en afgedekt met asbesthoudend materiaal en transparante golfplaat.²⁵ Het dak werd vernieuwd en is heden afgedekt met *steeldeck*-platen. De isolatie tussen het plafond en het dak wijzigde van glaswol met kraftpapier tot een bedekking met polyurethaanplaten op het plafond. De woning wordt geflankeerd door een opvallend, sculpturaal en losstaand volume met buitentrap dat via een portiek in verbinding staat met de westgevel. De woning valt op door de grote transparantie en openheid van de voorgevel, die in evenwicht is met de gedeeltelijk beglaasde zijgevels en de volledig gesloten achtergevel.

De woning is opgebouwd op basis van een skeletbouw, bestaande uit pijlers in getrilde beton op de benedenverdieping met daarboven een houtskeletbouw. De benedenverdieping was oorspronkelijk deels volledig open of van vensters voorzien, en deels ingevuld met wanden opgebouwd uit *Ytong* (lichtgewicht cellenbetonblokken). De *Ytong*-wanden zijn bewaard en heden wit geschilderd, en nemen een gedeelte van de zijgevels en de volledige achtergevel in. Aangezien ze niet tot de volledige bouwhoogte reiken, is de ruimte erboven – die oorspronkelijk deels open was – heden ingevuld met vensters (zijgevels) of afgeschermd met een strook *Scobalit* (achtergevel), namelijk doorschijnende polyester golfplaat.²⁶ Voor de stevigheid van de constructie waren oorspronkelijk spankruisen voorzien tussen twee betonpijlers. Door uitbreiding van de leefruimtes op de begane grond – in eerste instantie tot de twee rechter traveeën –, werd de constructie door een betonelement onder het venster in de tweede travee van de voorgevel bijkomend verstevigd. Dit element was voorheen voorzien van een witte, later rode afwerking en vormde een opvallend accent in de gevel – heden zwart geschilderd.²⁷ De voorgevel is in de andere traveeën opengewerkt met recente vensters over de volledige bouwhoogte, gedeeltelijk schuiframen.

De constructie van de bovenbouw van de woning is afgewerkt met golfplaten in asbestcement van *Eternit*.²⁸ In de oostelijke zijgevel werden de asbestcementplaten vervangen door aluminiumplaten met een gelijkaardig uitzicht. Oorspronkelijk was de gevel ook deels afgewerkt met doorzichtige *Eternit*-platen, maar aangezien deze niet UV-bestendig bleken, werden ze vervangen.²⁹ De golfplaten verbergen de eenvoudige en uitzonderlijke constructie van het gebouw, waarbij zowel de vloer, de buitenwanden als het plafond van de bovenverdieping opgebouwd waren uit houtvezelplaten van het Britse *Bartrev*.³⁰ De wanden bestonden uit een eenvoudig, doch efficiënt isolatiesysteem op basis

²⁵ Informatie verkregen van Lieve Heyvaert, nicht van de architect (8 september 2017).

²⁶ Scobalit werd in België vervaardigd en gedistribueerd door de Gentse firma Scobel. Zie: S.N. 1957: Scobel, Scobalit, *Bouwen en Wonen* 2 [online], http://postwarbuildingmaterials.be/history_record/scobalit (geraadpleegd op 9 augustus 2017).

²⁷ DEDOBBELEER K., DOCKX N., KIMPE K. & MAST J. 2007: [René Heyvaert], *UP* 3.

²⁸ Eternit produceerde asbestcement sinds 1905 en ontwikkelde producten voor bijvoorbeeld dakbedekking, wandbekleding, balkons, industrie, meubels, interieurafwerking,... De producten kenden in de naoorlogse periode een diversificatie en uitbreiding van het gamma. Eén van de producten was een uitgebreid gamma golfplaten en dakpanelen, die ook voor gevels en balkons werden gebruikt. Zie: VAN DE VOORDE S., BERTELS I. en WOUTERS I. 2015: *Post-war building materials, in housing in Brussels 1945-1975* [online], <http://materiauxdeconstructiondapresquerre.be/wp-content/uploads/2015/12/post-war-building-materials.pdf> (geraadpleegd op 1 augustus 2017).

²⁹ Mondelinge informatie verkregen van Gilbert Heyvaert, bouwheer en eigenaar (2 juni 2017).

³⁰ In België werden de panelen verspreid door Continental Wood Products (Brussel). Zie: S.N. 1955: Bartrev, Panneau de longeur illimitée, *La Maison* 11.6, XCVI [online], http://postwarbuildingmaterials.be/history_record/panneau-de-longeur-illimitee/ (geraadpleegd op 9 augustus 2017).

van drie luchtlagen. Daarnaast was ook isolatie voorzien met glaswol tussen de buitenbekleding en balkjes waartegen de houtvezelpanelen zijn bevestigd. Ook op deze bouwlaag is de transparantie van de voorgevel een opvallend element. De vensters waren reeds bij aanvang voorzien in dubbel glas van *Thermopane*³¹, maar hadden toen een heel eenvoudige opbouw waarbij het glas eenvoudigweg tussen houten pannenlatjes bevestigd was.³² In de oorspronkelijke versie van de vensters was bovendien een toevoer van verse lucht voorzien vanuit de onderzijde van de vensters, die deels in hout was afgewerkt, maar ook gedeeltelijk open was. De vensteropbouw bleek echter niet houdbaar, zodat de bouwheer het originele vensterglas in aluminium kaders liet plaatsen.³³ Deze behielden links een schuifraam, afgesloten met een nieuwe balustrade bestaande uit parallelle, rode metalen buizen, naar oorspronkelijke ontwerpen van Heyvaert. De bovenlichten van de vensters in de voorgevel waren oorspronkelijk uitgewerkt in plexiglas. Later werden ze vervangen door aluminium bovenlichten met opengaande delen. In functie van het binnenklimaat werd later zonnewering aangebracht.

Links van de woning biedt een buitentrap toegang tot het oorspronkelijke leefgedeelte op de bovenverdieping. De complex opgebouwde, houten steektrap, vervaardigd door René Heyvaert zelf, is gevat in een houten constructie bekleed met wanden en een dak in golfplaten in asbestcement. De zuidzijde van het volume, waar de trap aanvat, is heden afgeschermd met een plaat in *Scobalit*, terwijl de oost- en zuidzijde van de trap voorzien zijn van plexiglas. Het portiek is vandaag aan de binnenzijde voorzien van een recente, enkele, metalen balustrade, gelijkaardig aan de buizen gebruikt in de voorgevel. De trap is heden voorzien van een recente traplift.

1.3.4. Interieur

De beschrijving van het interieur focust op de bovenverdieping, aangezien deze de kern van het ontwerp uitmaakt. De begane grond is illustratief voor de inherente flexibiliteit van het ontwerp. Op de bouwplannen was voor dit niveau in de achterste helft van links naar rechts een (tuin)berging, atelier, speelplaats en garage voorzien, en in het voorste deel een open terras. Doorheen de jaren werd dit niveau – in de lijn van de aanpasbaarheid van het ontwerp – omgevormd in functie van enerzijds de uitbreiding van het gezin en de nood aan bijkomende slaapkamers, en anderzijds – recent – aan de noden van de beperktere mobiliteit van de eigenaars. Zo evolueerde de gelijkvloerse verdieping vandaag tot een zelfstandige leefeenheid met toegang via een schuifraam in de linker travee. De leefruimtes lopen organisch in elkaar over en zijn geschikt rondom een centrale technische koker met bergruimte. De leefruimte bevindt zich in de linker travee, wordt langs rechts geflankeerd door de keuken aan de zuidzijde, die doorloopt naar het slaapgedeelte in de rechter travee en achteraan centraal het sanitair en wasplaats. In de bergruimte is nog een originele houtvezelplaat zichtbaar. Ook de constructiemethode is afleesbaar, dankzij de zichtbare betonnen pijlers die verankerd zijn met de bovenliggende balkenstructuur en de bovenbouw ondersteunen. Deze balken sprongen oorspronkelijk sterk uit ten opzichte van de voorgevel, maar werden pas later ingekort en zijn heden niet langer zichtbaar van buitenaf.

Toegang tot de bovenverdieping is enkel mogelijk via de buitentrap, die via een portiek leidt tot de toegangsdeur. Het leefgedeelte werd bij de herinrichting en renovatie in 2015-2017 hersteld met respect voor een definitieve schets van de planindeling, naar de hand van René Heyvaert. Het hoofdkenmerk blijft aldus een flexibele, aanpasbare ruimte-indeling volgens een open plan, geschikt rondom een vaste, natte cel die de keuken en het

³¹ De merknaam Thermopane kwam reeds in gebruik in de jaren 1940 voor dubbele beglazing. In België werd het vervaardigd vanaf 1947 en vanaf de jaren 1950 heel frequent toegepast omwille van de goede thermische en akoestische isolatie. Het werd verspreid door de Brusselse firma Glaver (Glaces et Verres). Zie: VAN DE VOORDE S., BERTELS I. en WOUTERS I. 2015: *Post-war building materials, in housing in Brussels 1945-1975* [online], <http://materiauxdeconstructiondapresguerre.be/wp-content/uploads/2015/12/post-war-building-materials.pdf> (geraadpleegd op 1 augustus 2017).

³² Mondelinge informatie verkregen van Gilbert Heyvaert, bouwheer en eigenaar (2 juni 2017).

³³ Mondelinge informatie verkregen van Gilbert Heyvaert, bouwheer en eigenaar (7 november 2017).

sanitair groepeer. De woning bestaat uit een leefruimte met zithoek in de linker travee, waarbij het venster in de westelijke zijgevel uitkijkt over het omliggende, uitgestrekte landschap. De zithoek staat in verbinding met een slaapkamer, afgesloten met een gordijn. Een gang verbindt de leefruimte met het sanitair blok met toilet en badkamer in de het hart van de woning en leidt naar de noordoostelijke hoek, waar nog een slaapkamer is gesitueerd, eveneens deels afgesloten met een gordijn. Aan de voorzijde strekt de keuken zich uit tussen de leefruimte aan haar linkerzijde en een kamer rechts in de zuidoostelijke hoek. Links van de keuken bevindt zich een gemetselde schouw in functie van de verwarming, die voorheen op mazout was voorzien, maar heden werd vervangen door een pelletkachel.

De tussenmuren, opgebouwd uit houtvezelplaten, lopen niet door tot het plafond, net zoals de buitenwanden. Enkel het toilet is afgesloten aan de bovenzijde. Deze openheid versterkt in combinatie met het open plan de communicatie, de lichtheid en eenheid van de verdieping. Hoewel de restauratie een vervanging eiste van quasi alle houtvezelplaten en de nieuwe platen een fijnere structuur hebben dan de oorspronkelijke, is het originele karakter van de architectuur bewaard gebleven, dankzij de zichtbaarheid en eenvoud van de materialen en constructie. De vloer is heden voorzien van een blauwe linoleumbekleding voor de leefgedeeltes, een beige bekleding in de twee slaapkamers achteraan en een betegeling bij het sanitair blok. Een foto van voor de restauratie toont daarentegen een bruinrode afwerking.³⁴ De verankerings-elementen, zoals de driehoekige ijzers waarmee de panelen van de slaapkamers bevestigd zijn aan het houtskelet, vormen interessante, quasi sculpturale details. Een bijkomende karakteristiek van de ruimtewerking was het gebruik van een schuifwand ter afsluiting van de kamer in de zuidoostelijke hoek. Deze was oorspronkelijk uitgevoerd in harde *Unalit*, maar werd bij de restauratie voorzien van een afwerking met een geweven structuur.³⁵ Tussen de leefruimte en keuken enerzijds en tussen de leefruimte en de achterliggende zithoek met aansluitende slaapkamer anderzijds, werden bij de renovatie twee bijkomende schuifwanden toegevoegd. Deze bleken echter in de praktijk een goede verwarming van de bovenverdieping te verhinderen, waardoor ze opnieuw werden verwijderd.³⁶ Daarnaast wordt de architectuur heden gekenmerkt door kleurrijke accenten, die op een hedendaagse manier herinneren aan de toenmalige integratie tussen kunst en architectuur. Oorspronkelijk was een deel van de houtvezelplaten door René Heyvaert beschilderd met abstracte composities in complementaire kleuren, zodat sprake was van een echt totaal kunstwerk. Deze schilderijen zijn niet langer bewaard, maar de recente, goed overwogen integratie van diverse kunstwerken van Heyvaert in de afgewerkte bovenverdieping brengt dit wel terug tot leven. In de zuidoostelijke kamer hangt bijvoorbeeld een abstracte compositie in primaire kleuren, vervaardigd door René Heyvaert, die oorspronkelijk met een ander exemplaar opgehangen was in de kinderkamers.³⁷ De gordijnen die de slaapkamers afsluiten werden nieuw vervaardigd na onderzoek van de restauratie-architect omtrent het patroon, geïnspireerd op grafisch werk van René Heyvaert. De kleurrijke gordijnen, voorzien over de volledige breedte van de voorgevel, zijn een recente creatie van Chevalier Masson (Brussel).³⁸

Heyvaert ontwierp niet enkel de indeling en afwerking, ook was hij verantwoordelijk voor talrijke interieurelementen en meubilair. Zo bewaart de woning twee vaste kasten in houtvezelplaat, met opvallend bewaarde schuifdeurtjes in *Scobalit* en houten handgrepen. De ene kast is opgesteld tegen de wand ten oosten van de keuken en badkamer, terwijl

³⁴ Familiearchief Heyvaert, Voorontwerp renovatie, Peter Swinnen, augustus 2015.

³⁵ Firma Unalit, opgericht in Geraardsbergen in 1939, was een bekende fabrikant van houtvezelplaten in België. Ze produceerden meerdere types (Unalit Poreux, Unalit Isolant (de half-harde versie), Unalit Dur en Unalit ExtraDur), die in de naoorlogse periode via talrijke verdelers in België werden verspreid. Zie: VAN DE VOORDE S., BERTELS I. en WOUTERS I. 2015: *Post-war building materials, in housing in Brussels 1945-1975* [online], <http://materiauxdeconstructionapresguerre.be/wp-content/uploads/2015/12/post-war-building-materials.pdf> (geraadpleegd op 1 augustus 2017).

³⁶ Mondelinge informatie verkregen van Gilbert Heyvaert, bouwheer en eigenaar (7 november 2017).

³⁷ Informatie verkregen van Lieve Heyvaert, nicht van de architect (9 augustus 2017).

³⁸ Informatie verkregen van Lieve Heyvaert, nicht van de architect (9 augustus 2017).

de andere zich in de slaapkamer in de noordoostelijke hoek bevindt. Het inwendige van de kasten toont de ruwe structuur van de oorspronkelijke houtvezelplaten. De keuken was oorspronkelijk gelijkaardig uitgevoerd, maar aangezien deze sterk zuidelijk georiënteerd stond opgesteld en het materiaal niet UV-bestendig bleek, was deze niet bewaard en werd de keuken bij de restauratie vernieuwd met een sober keukenmeubel. De woning bewaart in de kamer ten noordwesten ook nog een bed naar ontwerp van René Heyvaert, dat gekenmerkt wordt door een grote eenvoud en functionaliteit. Naar verluidt staat er ook in de benedenverdieping een gelijkaardig bed, maar dit werd vertimmerd. In de leefkamer is de oorspronkelijke door Heyvaert ontworpen eettafel bewaard, bestaande uit een eenvoudig houten blad rustend op een fijne metaalstructuur. Eveneens twee tapijten naar ontwerp van Heyvaert zijn bewaard in de woning. Daarnaast is in de kamer in de zuidoostelijke hoek ook een los houten meubel bewaard en gerestaureerd dat op de archiefphoto's van het interieur kan worden herkend en dus deel uitmaakte van het oorspronkelijke meubilair. Het kastje, dat rust op gestroomlijnde pootjes, wordt gekenmerkt door een typische vormgeving voor die periode en werd vervaardigd door de Gentse meubelfirma van Hubert Verbeke.

1.4. Fysieke toestand van het onroerend goed

De fysieke toestand van het onroerend goed waarvoor dit beschermingsdossier wordt opgemaakt is vastgesteld tijdens een plaatsbezoeken op 2 juni en 1 augustus 2017. De fysieke toestand is op dat moment fotografisch gedocumenteerd. Deze registratie is als bijlage bij het ministerieel besluit gevoegd en geeft een beeld van de toestand van het onroerend goed op het moment van de bescherming.

Behoudens verborgen gebreken, bevindt het pand zich in een goede bouwfysische toestand. Het pand werd tussen 2015 en 2017 onderworpen aan een weloverwogen herinrichting en renovatie van de bovenverdieping, waardoor deze zich in heel goede staat bevindt. De benedenverdieping vertoont geen problematische gebreken. De gevelbekleding bestaat wel voor een groot deel uit golfplaten in asbestcement.

2. EVALUEREND GEDEELTE

2.1. Evaluatie van de erfgoedwaarden

2.1.1. Het architecturaal oeuvre van René Heyvaert

Het architecturaal oeuvre van René Heyvaert kwam pas na zijn dood onder de aandacht, en werd onderzocht en vermeld in een aantal artikels vanaf de jaren 1980. De voornaamste bijdrage was het artikel van Marc Dubois over de 'Architettura Povera' van Heyvaert, gepubliceerd in 1990, en een onuitgegeven eindverhandeling van Peter Demeulemeester – met Dubois als promotor – kort nadien (1990-1991). Vervolgens, in 2006, kwam het architecturaal oeuvre uitgebreid aan bod in de oeuvreselectie onder leiding van Bart De Baere en Lieve Laporte. Het systematisch onderzoek van deze publicaties, in combinatie met mondelinge getuigenissen en de originele bouwplannen bewaard in de stedelijke archieven, wijzen soms op een discrepantie tussen de toeschrijving van ontwerpen aan René Heyvaert, Olivier Nowé of hun associatie. Het volledige archief van de associatie ging bovendien verloren. In het oeuvre-overzicht worden de toeschrijvingen aan de ontwerpers zo objectief mogelijk in kaart gebracht.

René Heyvaert (1929-1984) was tijdens zijn korte leven actief als architect en vervolgens louter als beeldend kunstenaar.³⁹ Tijdens zijn opleiding architectuur aan Sint-Lucas Gent, die hij reeds aanvatte op 15-jarige leeftijd in 1944, raakte hij met enkele medeleerlingen

³⁹ Biografie voornamelijk gebaseerd op: DOCKX N., LAPORTE L. en MAST J. (ed.) 2006: *René Heyvaert*, Gent; DUBOIS M. 1990: *Architettura Povera*. Het extreem minimale in het werk van René Heyvaert, *CAO-Tijdingen Sint-Lucas Gent* 4, 10-20; STEVERLYNCK S. 2014: Lone Wolf Artist. A portrait of René Heyvaert, *DAMn. A magazine on contemporary culture* 47, 60-66.

gepassioneerd door de toenmalige internationale ontwikkelingen en ging hij zich volop interesseren voor de modernistische kunst- en architectuurstromingen. Hij studeerde er met zijn latere associés Olivier Nowé en André Platel, en was eveneens studiegenoot van architect Daniël Craet. Tijdens zijn opleiding kwam zijn groot schetstalent al naar voor. Heyvaert studeerde er af in 1951. Door het winnen van een architectuurwedstrijd van het Belgische leger werd hij omstreeks 1953-1954 naar Congo gestuurd om daar een project uit te werken. Hij liep daar tuberculose op en diende gerepatrieerd te worden. De impact van deze ziekte zou samen zijn moeilijke gezinsleven een nefaste invloed hebben op zijn fysieke en mentale gezondheid.

In 1955 richtte Heyvaert samen met Olivier Nowé een architectenassociatie op, die zich in eerste instantie vestigde in het ouderlijk huis van René.⁴⁰ Dankzij de maatschappelijke positie van de ouders van Olivier Nowé, kregen ze in 1955 al hun eerste opdracht van vader Henri Nowé voor de oprichting van een appartementsgebouw aan de Prinses Clementinalaan in Gent, waar het architectenbureau zich nadien ook zou vestigen. Hoewel de oevrecatalogus (2006) het ontwerp toeschrijft aan Nowé én Heyvaert, bevestigen Marc Dubois (1990) en de bouwplannen, bewaard in het Gentse stadsarchief, dat het bouwkundig ontwerp mogelijk enkel door Nowé werd gerealiseerd.⁴¹ Hij ondertekende als enige de bouwplannen, die ook alleen op zijn naam stonden en niet op deze van de associatie. Het ontwerp inspireerde zich duidelijk op de Unité d'Habitation van Le Corbusier in Marseille, meer bepaald het gebruik van duplexappartementen, zoals ook toegepast in de op dat moment in Gent gebouwde Residentie Olympia aan de Verpleegstersstraat, naar ontwerp van Gaston Eysselinck.⁴² In het ontwerp kwamen reeds een aantal elementen naar voor die deel zouden uitmaken van de algemene aandachtspunten van het architectenbureau Nowé-Heyvaert. Voorbeelden hiervan zijn de grote transparantie met glaspartijen in de voor- en achtergevel, en een sterke ruimtelijke eenheid en volumewerking van de appartementen bekomen door het gebruik van schuifwanden, ingemaakte kasten en tafels in formica, die aansluiten bij de architectuur.⁴³ Daarnaast voorzag de architect een belangrijke combinatie met kleuraccenten, die het gevoel van lichtheid in de ruimtes wilden versterken. L. Laporte en J. Mast bevestigen dan René Heyvaert een belangrijke rol had in het interieurontwerp en het kleurenschema ontwikkelde dat bestond uit witte muren, vloeren in groene tegels, fel rode plafonds en blauwe gordijnen.⁴⁴ Storende elementen voor de lichtheid, zoals technische elementen en meubilair, kregen een zwarte kleur. Gelijktijdig met de realisatie van dit flatgebouw bouwden Heyvaert en Nowé een bungalow in opdracht van A. Callens aan de Hellegatstraat in Destelbergen. De plannen stonden op naam van de associatie.⁴⁵ De bungalow zet de aandacht voor transparantie en contact met de omgeving verder door via het gebruik van grote vensterpartijen.

Architecten Nowé en Heyvaert vonden elkaar in hun zoektocht naar een maximaal rendement op basis van een minimum aan middelen. Dit leidde tot de ambitie om goedkope, modulaire constructies te ontwerpen met goedkope materialen en een tijdelijk karakter aangepast aan de context en aan de bewoners. Deze principes omtrent modern wonen zetten zich voor het eerst radicaal door in de woning voor Gilbert Heyvaert in Destelbergen (1956-1958), ontworpen door en gerealiseerd onder leiding van René Heyvaert. Enkele karakteristieken van dit concept, namelijk een houtskelet ingevuld met houtvezelplaten en afgewerkt met golfplaten, een grote transparantie met gebruik van dubbele beglazing en een vrije, flexibele planindeling, zijn ook terug te vinden bij woningen naar ontwerp van de associatie in de Gentse deelgemeente Mariakerke. Nowé en Heyvaert wilden immers hun ideeën niet enkel toepassen op alleenstaande woningen, maar ze ook

⁴⁰ Het adres van de associatie sprak toen op Koningstraat 16 te Gent. DOCKX N., LAPORTE L. en MAST J. (ed.) 2006: *René Heyvaert*, Gent, 56-57.

⁴¹ Stadsarchief Gent, Bouwaanvragen particuliere woningen, G12, 1955/P/3.

⁴² DUBOIS M. 1990: *Architettura Povera*. Het extreem minimale in het werk van René Heyvaert, *CAO-Tijdingen Sint-Lucas Gent* 4, 15.

⁴³ DOCKX N., LAPORTE L. en MAST J. (ed.) 2006: *René Heyvaert*, Gent, 56.

⁴⁴ DOCKX N., LAPORTE L. en MAST J. (ed.) 2006: *René Heyvaert*, Gent, 58.

⁴⁵ DOCKX N., LAPORTE L. en MAST J. (ed.) 2006: *René Heyvaert*, Gent, 56.

– en vooral – realiseren als een ensemble van moderne woningen. Deze ambitie konden ze realiseren dankzij de welgestelde familie Nowé-Vanderstegen, die familiegronden in Mariakerke bij Gent liet verkavelen voor de bouw van een moderne woonwijk naar ontwerp van Nowé en Heyvaert, eventueel in samenwerking met architect Daniël Craet.⁴⁶ In de bijzondere voorwaarden van de verkoopaktes van de gronden werden de kopers verplicht het perceel binnen de drie jaar te bebouwen met een woning, in het genre van de villabouw, die niet mocht worden voorzien van een handelsfunctie. De belangrijkste voorwaarde was echter dat kopers verplicht werden om de opmaak van de plannen en het toezicht op de bouwwerken toe te vertrouwen aan architecten Olivier Nowé en bij uitbreiding Daniël Craet. Deze verplichting stond garant voor de homogeniteit van het geheel. Nowé schakelde voor de opdrachten zijn associatie met René Heyvaert in en liet de bouwheren een beperkte keuze tussen een eenlaagse bungalow of een woning van twee bouwlagen onder een plat dak.

De plannen voor de reeks bungalows die Nowé en Heyvaert realiseerden in Mariakerke, namen hun aanvang vanaf 1955.⁴⁷ Nowé werkte in dat jaar voor twee woningen samen met architect Dan Craet (Korte Rijakkerstraat 20 en Edgard Blancquaertstraat 16). De volgende ontwerpplannen van 1956 stonden wel op naam van de associatie, namelijk deze voor een eenlaagse villa voor de familie Nowé-Verstegen, gepland op de hoek van de Edgard Blancquaertstraat met de Korte Rijakkerstraat (huidige nummer 8). De vergunning werd afgeleverd, maar het huis werd niet naar dit ontwerp gebouwd. Op het aanpalende perceel (Edgard Blancquaertstraat 10) ontwierpen ze een bungalow voor Van Wynsberghe, die een moeilijk parcours doorstond en waarbij de plannen meermaals werden aangepast. Deze bungalow is ondertussen onherkenbaar verbouwd. In 1957 volgde de woning Vanderper, Rijakker 11, naar ontwerp van Heyvaert en Nowé. In 1958 volgde de bouw van de woningen De Roover (Korte Rijakkerstraat 28), naar ontwerp van Nowé, en de woning Maes (Edgard Blancquaertstraat 8), waarbij het oorspronkelijke ontwerp van Heyvaert en Nowé uit 1957 werd ingeruild voor een ontwerp van Marcel Dietens. Ook in dat jaar maakte de associatie de plannen voor de eigen woning van Nowé (Korte Rijakkerstraat 9). De goedgekeurde plannen werden enkel ondertekend door Nowé. In 1959 groeide het aantal woningen aan de Korte Rijakkerstraat met de bouw van de woningen Van Hecke (nummer 11) en Vanderstegen (nummers 15-19) naar ontwerp van Heyvaert-Nowé, en woning Houthaeve-Wynsberghe (nummer 36) waarbij de plannen enkel op naam stonden van Nowé. Vanaf 1959 tot in 1962 verbleef Heyvaert in de Verenigde Staten en volgde Nowé de ontwerpen en bouw alleen op. In deze periode ontwierp Nowé nog de woningen David (nummer 32), Banckaert (nummer 13), Alluyn en Steenbrugge (nummers 23 en 25), en Colpaert (nummer 30) in de Korte Rijakkerstraat. Ook kwamen de woningen Fonteyne en Neyt aan Rijakker tot stand (respectievelijk nummers 15 en 13). Nowé ontwierp in 1961 ook plannen voor een woning in opdracht van Nowé-Vanderstegen voor het perceel Korte Rijakkerstraat 21, maar het perceel werd uiteindelijk pas bebouwd naar plannen van 1963 en in opdracht van Marc Heyvaert. De definitieve plannen stonden op naam van het collectief Nowé-Heyvaert-Platel, maar waren enkel door Heyvaert ondertekend.

De verkaveling ambieerde oorspronkelijk de bouw van dertig villa's en bungalows door dezelfde architecten.⁴⁸ Het wijkbeeld dat Heyvaert en Nowé voor ogen hadden, werd gekenmerkt door een open karakter met gedeeltelijk behoud van de oorspronkelijke bebouwing van het terrein. De perceelsgrenzen mochten niet afgesloten worden door betonnen of stenen muren. Dit element is heden bewaard. De woningen van Heyvaert en Nowé manifesteren zich duidelijk in de wijk. Zeker hun eenlaagse bungalows vertonen grote gelijkenissen met de eenvoudige constructiemethode van de woning van Gilbert Heyvaert en worden gekenmerkt door een eerder tijdelijk karakter en het gebruik van goedkope bouwmaterialen. De bouwplannen vermelden voor die tijd frequent toegepaste,

⁴⁶ De geplande afbakening voor de modelwijk komt overeen met de hedendaagse adressen Rijakker 7-19, Korte Rijakkerstraat 9-25 en 18-36, en Edgard Blancquaertstraat 8-18 te Gent (Mariakerke).

⁴⁷ Voor een volledig overzicht en referenties naar de respectievelijke bouwaanvragen, zie oevrelijst als bijlage bij het dossier.

⁴⁸ Stadsarchief Gent, BA Mariakerke, 1956 (doos 73), brief van O. Nowé, 10/03/1956.

'nieuwe' materialen zoals *Eternit*-platen, polyester golfplaten van het type *Scobalit*, kleurrijke betonelementen en glasdallen, in combinatie met traditionelere materialen zoals houten beplanking en baksteen. De gemeentelijke diensten bleken echter niet klaar voor hun erg minimale, functionele architectuur en eisten soms een aanpassing van de plannen of de belofte van een alternatief voor de platte daken. Bij de bouwaanvraag voor de woning Van Wynsberghe in 1956 uitte de gemeente haar bezorgdheid omtrent de bouwmethode: "vu le genre de matériaux employés et sa construction légère, cette maison est destinée à devenir dans quelques années un taudis moderne".⁴⁹ Nowé weerlegde dit door de te stellen: "que l'avis défavorable du Collège en ce qui concerne les matériaux et la construction est due à la méconnaissance de ce genre de technique".⁵⁰ De constructiemethode werd echter ook door een deel van de publieke opinie niet gewaardeerd. Sommige eigenaars van de gronden kozen immers resoluut voor een andere architect, wat soms ook leidde tot een moderne vormgeving, maar in sommige gevallen tot erg traditioneel geïnspireerde woningen, die het ensemblekarakter verstoren.

Tussen 1959 en 1962 migreerde Heyvaert met zijn echtgenote naar de Verenigde Staten, waar zijn twee dochters werden geboren. In eerste instantie vestigden ze zich in Memphis, waar hij werkzaam was bij een architect, vermoedelijk Oscar Thomas Marshall, wiens architectuur parallellen vertoont met Heyvaerts visie.⁵¹ Nadien verhuisden ze naar Denver. Hier was hij werkzaam in het bureau van de modernistische architecten Joseph en Louise Marlow. Een interessante realisatie van Heyvaert is een gevelmozaïek van zijn hand voor het gebouw voor de Title Guaranty Company, een modernistisch ontwerp van de Marlows uit 1961. Het kleurrijke patroon sluit aan bij beeldend werk van René, meer bepaald schilderkunst en patchwork in textiel dat hij vervaardigde. De mozaïek werd overschilderd, maar opnieuw in ere hersteld door de latere eigenaars, Intergroup Architects, die er hun bureau in onderbrachten.⁵²

In 1962 keerde het gezin terug naar België en vestigden ze zich tijdelijk in een bungalow in de Korte Rijakkerstraat (nummer 17). Een jaar later zouden hij en zijn vrouw scheiden en vertrok zij met de kinderen naar Frankrijk. Heyvaert nam bij zijn terugkeer de samenwerking met Olivier Nowé opnieuw op. De familiale zorgen en zwakke gezondheid van Heyvaert zorgden er echter voor dat Nowé in 1963 de associatie uitbreidde met hun studiegenoot André Platel. De drie associés spraken af dat degene die het plan ondertekende, degene was die de opdracht had aangebracht, maar dat elke opdracht in consensus diende te worden beslist.⁵³ De algemene houding van het architectenbureau Nowé-Heyvaert-Platel werd in deze periode minder radicaal en minder vooruitstrevend, en het was Platel die het merendeel van de opdrachten aanbracht. Heyvaert bracht vermoedelijk, behalve de woning van zijn broer Marc aan de Korte Rijakkerstraat, amper nog opdrachten aan. Hij ontwikkelde heel radicale en compromisloze standpunten, die moeilijk te verzoenen bleken met het toenmalige klimaat, dat niet langer getuigde van de creatieve vrijheid die Heyvaert & Nowé hadden gekend in de tweede helft van de jaren 1950. Heyvaerts ontwerp van een bungalow in Destelbergen in 1966 (Kerkham 37) illustreert de beperkingen die hij ervaarde ten volle, aangezien het een veel minder doorgedreven en vernieuwend ontwerp is. Door onder meer dit algemeen gevoel van teleurstelling nam zijn positie binnen de associatie af en zonderde hij zich af. Zijn interesse verschoof geleidelijk volledig van architectuur naar beeldende kunst. Na de plotse dood van architect Nowé werd de associatie in 1968 ontbonden en ging Heyvaert nog een korte tijd in dienst bij Platel. Een belangrijke realisatie van Heyvaert in die periode was zijn medewerking aan de Parochiekerk Sint-Bernadette in Oostakker, die ontworpen werd in 1967-1968 door architecten Leo Lefebure en André Platel. De sereniteit van het kerkinterieur werd versterkt door de bijzondere lichtwerking via een hoog aangebrachte

⁴⁹ Stadsarchief Gent, BA Mariakerke, 1956 (doos 73), brief van O. Nowé, 10/03/1956.

⁵⁰ Stadsarchief Gent, BA Mariakerke, 1956 (doos 73), brief van O. Nowé, 10/03/1956.

⁵¹ DOCKX N., LAPORTE L. en MAST J. (ed.) 2006: *René Heyvaert*, Gent, 64 en 65 (voetnoot 41).

⁵² STEVERLYNCK S. 2014: Lone Wolf Artist. A portrait of René Heyvaert, *DAMn. A magazine on contemporary culture* 47, 63.

⁵³ DOCKX N., LAPORTE L. en MAST J. (ed.) 2006: *René Heyvaert*, Gent, 66.

band glas-in-loodramen, gevat in beton, naar ontwerp van Heyvaert en uitgevoerd door het Atelier L. Mortier. De ramen vormen een doorlopende abstracte compositie van glazen panelen samengesteld uit een mozaïek van duizenden rechthoekige stukken glas in diverse kleuren, die een lange schikking van vorm en kleur voorstellen. Ze liggen zo perfect in het verlengde met het vroegere werk van Heyvaert: zijn kleurrijke patchworks, schilderijen en het mozaïek in Denver. Heyvaert ontwierp voor de kerk eveneens de houten inkom van de kerk en opvallende deurkrukken.

Nadien, vanaf 1969, richtte hij zich volledig op zijn persoonlijke, beeldende kunstexpressie. Een uitzondering hierop is enkel nog een opdracht die hij kreeg van vrienden uit zijn artistiek milieu, na de eerste tentoonstelling van zijn beeldend werk in de zomer van 1972 in het Gentse Begijnhof.⁵⁴ Heyvaert werd gevraagd een uitbreiding met bureau te ontwerpen bij een bestaande woning in Gent, gelegen Aan de Bocht 10. Hij concipieerde het volume uiterst functioneel als een soort boomhut op een paalstructuur, die losstond van de woning en ermee verbonden was via een transparante doorgang.⁵⁵ In de jaren nadien werkte hij een relatief uitgebreid artistiek oeuvre uit en exposeerde hij zijn werk meermaals. In 1974 trad hij toe tot de Gentse artistieke groep IX. En vervolgens, in 1976, stelde Heyvaert een volledige editie van het literair- en kunstkritisch tijdschrift *Kreatief* samen, waarbij hij persoonlijke brieven en nota's publiek maakte. In datzelfde jaar verscheen ook zijn eigen manifest 'René Heyvaert: Kunst is een tweesnijdend zwaard'. Toen hij onverwacht overleed in 1984, liet hij een – op dat moment – relatief onbekend oeuvre na. Een geleidelijke toename van de interesse en het ontstaan van een algemene erkenning voor zijn – voornamelijk artistieke – oeuvre kwam pas volop op gang na zijn overlijden. Zijn werk werd bijvoorbeeld getoond op Initiatief 86, een gebeuren ter promotie van de hedendaagse kunst in België in de Gentse Sint-Pietersabdij. Zijn geselecteerde werk werd er gepresenteerd in een ruimtelijke presentatie van architecten Paul Robberecht en Hilde Daem. Tussen 1986 en 1990 werden een aantal kleinere exposities georganiseerd door galerie Ricard Foncke in Gent. In diezelfde periode verschenen ook de eerste artikels die aandacht hadden voor zijn architecturaal oeuvre. De gelaagdheid van zijn oeuvre, de variatie en omvang, maar eveneens de belangrijke samenhang in thematiek tussen zijn architecturaal en beeldend oeuvre werden zo geleidelijk aan volledig naar waarde geschat.

2.1.2. Evaluatie van woning Heyvaert binnen zijn context

2.1.2.1. Inspiratiebronnen en context van de woning Heyvaert

Al van in zijn studietijd volgde René Heyvaert, samen met zijn studiegenoten, de internationale architectuurwereld op de voet, voornamelijk via architectuurtijdschriften. Zo keken ze duidelijk naar de Internationale Stijl. De jonge Heyvaert bewonderde onder meer het werk van architecten Louis Kahn, Frank Lloyd Wright, Mies Van der Rohe en Le Corbusier. Een iconisch ontwerp als Farnsworth House van Mies Van der Rohe (1945-1951), vormde mogelijk een invloed op Heyvaert omwille van de grote transparantie en integratie met de omliggende natuur.⁵⁶ Marc Dubois wijst ook op de impact van bijvoorbeeld het 'Glass House' (1949) van Philip Johnson, dat dezelfde karakteristieken heeft en gepubliceerd werd tijdens Heyvaerts studententijd in een themanummer van *L'Architecture d'aujourd'hui* van 1950.⁵⁷ In datzelfde nummer kwam eveneens de woning met atelier voor Robert Motherwell in East Hampton aan bod. Dit ontwerp van Pierre Chareau uit 1947 inspireerde Heyvaert vermoedelijk niet hoofdzakelijk vormelijk, maar

⁵⁴ DUBOIS M. 1990: *Architettura Povera*. Het extreem minimale in het werk van René Heyvaert, *CAO-Tijdingen Sint-Lucas Gent* 4, 11.

⁵⁵ De plannen werden om administratieve redenen wel door Platel ondertekend. DOCKX N., LAPORTE L. en MAST J. (ed.) 2006: *René Heyvaert*, Gent, 104 en 105 (voetnoot 83).

⁵⁶ DUBOIS M. 1990: *Architettura Povera*. Het extreem minimale in het werk van René Heyvaert, *CAO-Tijdingen Sint-Lucas Gent* 4, 19.

⁵⁷ DUBOIS M. 2015: *D.D. Trans. Residentie Heyvaert* (tentoonstellingscatalogus) [online], <http://www.ddtrans-art.be/wp-content/uploads/2017/01/Residentie-Heyvaert.pdf> (geraadpleegd op 1 augustus 2017).

mogelijk wel op het vlak van een goedkoop materiaalgebruik met golfplaten en de indeling van de structuur volgens een volledig open plan.⁵⁸

Dé voornaamste inspiratiebron voor het oeuvre van Heyvaert en Nowé waren echter de Case Study Houses in Los Angeles, die wereldwijd een uitzonderlijke invloed hadden op de naoorlogse generatie architecten. Deze iconische modelontwerpen ontstonden vanuit een initiatief van het tijdschrift *Arts & Architecture* in 1945. Het project wilde met behulp van acht gerenommeerde architecten nadenken over modelontwerpen voor het naoorlogse woonhuis, met als hoofdaandachtspunt het realiseren van goedkoop wonen in een moderne vormtaal. Deelnemende architecten waren onder meer Richard Neutra, Charles & Ray Eames, Eero Saarinen, Craig Ellwood en Pierre Koenig. Elk van de 36 ontwerpen vertrok van een specifieke opdracht, problematiek en budget, en werd gepubliceerd in het tijdschrift, met commentaar van de architecten en een motivatie van een ontwerp- en materiaalkeuze. Een deel van de huizen werd nooit gebouwd, ofwel gebouwd met ingrijpende aanpassingen ten opzichte van het oorspronkelijke ontwerp.

De Case Study Houses vormen een interessante mix tussen woningen die resoluut aansluiten bij het modernisme van de Internationale Stijl door het gebruik van glas en staal, en moderne woningen die eerder traditionele materialen zoals hout toepassen binnen een modulaire en gestandaardiseerde constructiemethode.⁵⁹ De afweging omtrent het materiaalgebruik, de planindeling en vormgeving stonden in nauw verband met de afweging omtrent de problematiek van de specifieke opdracht: "*While the objective is very firm, the means and the methods must of necessity remain fluid in order that the general plan can be accommodated to changing conditions and conceptions*".⁶⁰ De voornaamste karakteristieken van de diverse ontwerpen vormen duidelijke parallellen met het werk van Heyvaert en Nowé, meer bepaald het streven naar een flexibele planindeling en maximale woonruimte binnen een modulair opgebouwde constructie en begrensd door een minimaal budget, het gebruik van hedendaagse en traditionele materialen afgewogen ten opzichte van de opdracht,...

Hoewel de nadruk lag op reproduceerbaarheid en het creëren van prototypes, vormden sommige realisaties door hun ontwerpqualiteit een unieke en individuele realisatie, zoals bijvoorbeeld de woningen ontworpen door Eero Saarinen, Charles en Ray Eames, Pierre Koenig,... Woning Heyvaert neemt visueel het meest over van de woningen die nadrukkelijk de hedendaagse materialen integreren én tonen, zoals Eames House (1945-1949). Het modulaire systeem van de woning benut ten volle het gebruik van geprefabriceerde elementen, maar daarnaast wordt de functionaliteit en geometrie van de structuur in evenwicht gebracht met een weloverwogen menselijkheid en creativiteit, onder meer via het materiaalgebruik en het gebruik van kleur.⁶¹ Op dit vlak liet Heyvaert zich duidelijk beïnvloeden. Het gevoelige oeuvre van Heyvaert, zowel op architecturaal als beeldend vlak, sluit op die manier aan bij een belangrijk kenmerk van de architectuur van Eames: "*the Eames-aesthetic are art forms of ordinary life and ordinary objects seen with an eye that sees the ordinary also as magical*".⁶² Het huis vormt in essentie een plaats waarin het dagelijkse leven van een gezin gehuisvest dient te worden, en biedt hiervoor een achtergrond en een kader. Hoewel deze visie heel pragmatisch en functioneel is, krijgt de zichtbare eenvoud van de architectuur toch een belangrijke esthetische waarde, doch soms op een bijzondere, moeilijk te doorgronden manier.

Daarnaast treedt bij Eames – en bij de Case Study Houses in het algemeen – een belangrijke aandacht naar voor omtrent te relatie tussen binnen en buiten. Het huis diende

⁵⁸ DUBOIS M. 2015: *D.D. Trans. Residentie Heyvaert* (tentoonstellingscatalogus) [online], <http://www.ddtrans-art.be/wp-content/uploads/2017/01/Residentie-Heyvaert.pdf> (geraadpleegd op 1 augustus 2017).

⁵⁹ SMITH E.A.T, SHULMAN J., GOESSEL P., LOUGHREY S. en LOUGHREY P. 2002: *Case study Houses*, Keulen, 8.

⁶⁰ ENTENZA J. 1945: Announcement, the case study house program, *Arts and Architecture* januari.

⁶¹ SMITH E.A.T, SHULMAN J., GOESSEL P., LOUGHREY S. en LOUGHREY P. 2002: *Case study Houses*, Keulen, 86.

⁶² SMITHSON A. & P. 1994: *Changing the Art of Inhabitation. Mies' pieces, Eames' dreams, The Smithsons*, Londen, 72.

in contact te staan met de omgeving en incorporeert deze in het interieur, maar bijkomend wordt de woning ingepast in een omgeving die als gemeenschappelijk en als een eenheid wordt beschouwd, en waarbij de natuurlijke condities worden gerespecteerd.⁶³ Deze visie wordt door Nowé en Heyvaert niet enkel gerespecteerd in hun individuele woningontwerpen, zoals de grote transparantie en glaspartijen van de woning Heyvaert, maar verder geradicaliseerd in hun woningensemble aan de Korte Rijakkerstraat. De aandacht voor het zoeken naar een model voor het moderne wonen in de vorm van ensembles paste zich bovendien ook in binnen een historische evolutie, die groeide vanuit initiatieven uit het interbellum, zoals modernistische, Europese wijken als de Weissenhofsiedlung in Stuttgart, of de bouw van representatieve, iconische modelwoningen op tentoonstellingen of in functie van wedstrijden. De Case Study Houses vormden in de naoorlogse periode ook geen alleenstaand geval. Toen Heyvaert later in zijn carrière in Denver verbleef, zal hij zeker kennis hebben gemaakt met de wijk Arapahoe Acres, gebouwd tussen 1949 en 1957, als een ensemble van 124 moderne woningen, naar ontwerp van Edward Hawkins en Eugene Sternberg, die ook instond voor het algemene aanlegplan van de wijk.⁶⁴ De woningen sluiten aan bij enerzijds de Internationale Stijl onder invloed van Europeaan Sternberg, en anderzijds het late werk van Frank Lloyd Wright, gekend als de Usonian Style, die vooral de voorkeur van Hawkins kende en die de interieurs ook consequent in deze stijl vormgaf. De eerste modelwoning opende voor het publiek in 1950 en daarna werd de wijk opgenomen in onder meer tijdschriften omwille van het innovatieve ontwerp, maar voornamelijk de opties die de woningen boden op het vlak van massaproductie en bouwen met een beperkt budget. Het oeuvre van Nowé en Heyvaert paste zich aldus helemaal in binnen het internationale architectuurdiscours en de noden van dat moment.

Behalve de belangrijke invloed van Amerikaanse moderne architectuur, keek Heyvaert ook naar Noord-Europa, zoals het werk van Alvar Aalto en Arne Jacobson. Hij keek terug naar Aalto's toepassingen met hout, zoals de architectenwoning in Helsinki (1936) of het Finse paviljoen dat Aalto ontwierp voor de Parijse wereldtentoonstelling van 1937 onder de naam 'Le bois est en marche'.⁶⁵ De wijze waarop techniek werd verzoend met een aangenaam leef- en woonklimaat, en het beeldend karakter van de architectuur, vormden belangrijke referenties.

De woning past zich eveneens in binnen een denken over en een zoeken naar een flexibele, verplaatsbare én geprefabriceerde architectuur. Het vertoont bijvoorbeeld parallellen met werk van Charlotte Perriand uit het interbellum. Zo zocht zij in de jaren 1930 naar een geprefabriceerde vakantiearchitectuur, die in serie konden gebouwd voor een groot aantal mensen.⁶⁶ Deze architectuur getuigt reeds van een grote bezorgdheid om en interesse voor een eenvoudig op te bouwen en af te breken architectuur, die bovendien makkelijk aanpasbaar is aan wijzigende gezinsnoden. De combinatie van industriële, hedendaagse materialen, een grote aandacht voor de relatie tot de natuur én de flexibiliteit, eenvoud en tijdelijkheid van de constructie, vertonen onmiskenbare parallellen met het werk van Heyvaert (en Nowé). In ontwerpen voor vrijetijdsarchitectuur, zoals de Bivouac Refuge (1936-1937), koos ze samen met ingenieur Tournon voor een fijne staalstructuur, waartussen wanden werden geplaatst, die opgebouwd waren uit een sandwich-systeem van platen in aluminium en houtvezelplaat of multiplex met daartussen luchtlagen in functie van thermische isolatie.⁶⁷ Ook het daaropvolgende ontwerp Tritrionon, een modulair weekendhuisje in hout (1937), vormt als het ware een voorloper van de principes van Hevaerts architectuur: een modulair opgebouwde constructie, aanpasbaar en uitbreidbaar, gekenmerkt door een eerlijk en zichtbaar materiaalgebruik, een vrije

⁶³ SMITH E.A.T, SHULMAN J., GOESSEL P., LOUGHREY S. en LOUGHREY P. 2002: *Case study Houses*, Keulen, 86.

⁶⁴ WRAY D. s.d.: *Arapahoe Acres historic district, history* [online], <http://www.arapahoeacres.net/> (geraadpleegd op 16 augustus 2017).

⁶⁵ DE MEULEMEESTER P. 1991: *Rene Heyvaert: architect kunstenaar*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Hoger Architectuurinstituut Sint-Lucas Gent, 35

⁶⁶ PERRIAND C., BARSAC J. 2014: *Charlotte Perriand: complete works – Volume 1, 1903-1940*, Zurich, 302.

⁶⁷ PERRIAND C., BARSAC J. 2014: *Charlotte Perriand: complete works – Volume 1, 1903-1940*, Zurich, 320.

planindeling en gebruik (onder meer met schuifdeuren), evenals een eenvoudige montage, afbraak en hermontage.

Deze interesse voor moduleerbaarheid en minimumwoningen zette zich verder door in het Europese architectuurdiscours na de Tweede Wereldoorlog, zeker in de context van de wederopbouw. In België was dit onder meer zichtbaar in de ontwerpen die werden gepresenteerd op tentoonstellingen omtrent het moderne bouwen en wonen tijdens de jaren 1950. Ook daar werd gezocht naar een goedkoop en sterk vereenvoudigd bouwprocedé, het gebruik van standaardmodules en prefabricatie, die resulteerden in een flexibele planindeling en een snelle bouw. Een belangrijk modelvoorbeeld en experiment op het vlak van de industrialisatie van de woningbouw was het prototype van het EGKS-huis dat architect Willy Van Der Meeren samen met architect Léon Palm in 1954 ontwikkelde voor de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal (EGKS). Ook ontwierpen deze architecten bijvoorbeeld geprefabriceerde schoolpaviljoenen tijdens de jaren 1950. Deze getuigen net als woning Heyvaert van een doorgedreven aandacht voor het elementaire, functionele en noodzakelijke, dat de essentie van het ontwerp vormde en leidde tot een eenvoudige constructie bestaande uit parallelle dragende elementen, die een vrije invulling van de gevels en het interieur toelieten.⁶⁸ Daarnaast, ongeveer gelijktijdig met het vroegste ontwerp voor de woning Heyvaert, presenteerde Peter Callebout in 1956 een houten vakantiewoning op het Internationaal Houtsalon van de Gentse Jaarbeurs. Hij bevestigde wat Heyvaert ook voor de woning Heyvaert zou benutten, namelijk dat enkel een houtskelet voldeed aan de eisen omtrent comfort, stevigheid en een hoge beperking van het budget.⁶⁹ Ook andere projecten en ontwerpen uit deze periode refereren naar elementen die ook in het oeuvre van Heyvaert en Nowé voorkwamen, zoals het houtskelet van de architectenwoning van Willy Valcke, en het gebruik van een centrale natte cel en een ontwerp dat vertrekt vanuit de planindeling, in het verlengde met werk van onder meer Jean Van den Bogaerde en Luc Van den Broeck.⁷⁰

Tot slot is woning Heyvaert ook omwille van het materiaal- en kleurgebruik typerend en representatief voor de bouwperiode. Heyvaert maakt zijn keuze omtrent het materiaalgebruik vanuit een afweging ten opzichte van het vooropgestelde doel. Het gebruik van dubbele beglazing *Thermopane* biedt mogelijkheden voor het creëren van een grote transparantie, integratie met het omliggende landschap en een aangenaam binnenklimaat. De *Ytong*-blokken zijn makkelijk om mee te bouwen, maar bovendien goedkoop, licht en goed isolerend. Ook de transparante golfplaten *Scobalit* en de houtvezelplaten *Bartrev* bieden interessante voordelen in functie van het doel. Hij combineert dit met materialen zoals beton en hout op een logische en functionele manier. Ook de aandacht voor kleur is typisch voor dat moment en ligt in de lijn van het internationaal modernisme, meer bepaald het werk van Eames, Le Corbusier en Mies Van der Rohe.⁷¹ Hoewel de afwerking met kleur heden minder aanwezig is bij woning Heyvaert, is het wel een constante in het oeuvre van Nowé en Heyvaert. Dit blijkt bijvoorbeeld volop uit één van de weinige bewaarde, gekleurde ontwerpplannen van de associatie Nowé-Heyvaert. Voor de bungalow Van Wynsberghe aan de huidige Edgard Blancquaertstraat in Mariakerke bij Gent maakten de architecten plannen die een hedendaags materiaalgebruik combineren met een vooraf bepaald kleurschema, gedeeltelijk ontstaan vanuit de kleuren van de materialen en versterkt door bijvoorbeeld een rode afwerking van betonelementen.⁷²

⁶⁸ VAN HOOGENBEMT B., DE KOONING M. en DE MEYER R. 2015: *Barakken! De schoolpaviljoenen van Léon Palm en Willy Van Der Meeren*, Vlees en Beton 96, Mechelen; Onroerend Erfgoed, Digitaal beschermingsdossier DB002282, Wooncomplex met architectenwoning Willy Van Der Meeren (VAN DAMME M. 2008).

⁶⁹ DUBOIS M. 1990: *Architettura Povera*. Het extreem minimale in het werk van René Heyvaert, *CAO-Tijdingen Sint-Lucas Gent* 4, 19; DE MEULEMEESTER P. 1991: *Rene Heyvaert: architect kunstenaar*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Hoger Architectuurinstituut Sint-Lucas Gent, 37.

⁷⁰ DUBOIS M. 1990: *Architettura Povera*. Het extreem minimale in het werk van René Heyvaert, *CAO-Tijdingen Sint-Lucas Gent* 4, 19; DE MEULEMEESTER P. 1991: *Rene Heyvaert: architect kunstenaar*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Hoger Architectuurinstituut Sint-Lucas Gent, 38-39.

⁷¹ DOCKX N., LAPORTE L. en MAST J. (ed.) 2006: *René Heyvaert*, Gent, 58.

⁷² Stadsarchief Gent, BA Mariakerke, 1956 (doos 73).

2.1.2.2. Evaluatie van woning Heyvaert binnen de (inter)nationale architectuurgeschiedenis

Het is duidelijk dat woning Heyvaert zich helemaal positioneert binnen het toenmalige architectuurdiscours en duidelijke parallellen vertoont met gelijkaardige, latere ontwerpen op internationaal vlak – hoewel rechtstreekse beïnvloeding quasi onmogelijk was. In het tijdschrift *Accatone* werd in een recent artikel over de woning Heyvaert de vraag gesteld of de woning beschouwd kan worden als een weliswaar fictieve, maar toch geldige historische voorloper van de hedendaagse architectuur van Tom Emerson (6a architects) en andere Britse architecten, die in de lijn liggen van het Upper Lawn Pavilion van Alison en Peter Smithson (1959-62).⁷³ De visie op architectuur van de Smithsons bezit immers – volledig onafhankelijk van Heyvaert – een gedachtegoed dat sterk gelijkloopt met het werk van Heyvaert. Ook zij zochten naar een radicalisering van het bouwproces op een grote schaal: “*we have to invent a house capable of mass production, or using mass production components and having built into its organization a method of grouping house with house, to give a new urban pattern*”.⁷⁴ In 1958 kwam Peter Smithson tot de conclusie dat het gebruik van industriële materialen en technieken automatisch leidt tot een minder permanent gebouw dan een traditioneel gebouw huis. Op dat vlak vertoonde de woning uit hun discours gelijkenissen met de meest flexibele woning van dat moment, namelijk de caravan, die fungeerde als een groot gebruikselement, waarin alles zijn plaats had en waarbij alles in verhouding was tot het ‘huis’ als een soort poppenhuis. “*We must question whether the brick permanent house, which we are perpetuating at great expense in initial cost plus subsidies, is what the new class of technicians (to take only one section of the community) really wants*”.⁷⁵ Ook Heyvaert stelde zich op dat moment al enkele jaren gelijkaardige vragen. Bij zijn bezoek naar de Verenigde Staten kwam hij nadien ook ten volle in contact met een gelijkaardig architectuurdiscours als deze die zijn praktijk met Nowé in Gent kenmerkte. Zo realiseerde architect Marshall, met wie hij in Memphis samenwerkte, eigenhandig een flexibel in te vullen bungalow.⁷⁶

De algemene principes van het werk van Heyvaert en sommige van zijn (inter)nationale tijdgenoten blijven tot heden doorwerken. Enerzijds zijn er de hedendaagse ontwerpen van het reeds aangehaalde bureau van Tom Emerson of van Lacaton & Vassal, die parallellen vertonen.⁷⁷ Anderzijds zijn er ook op nationaal en lokaal vlak ontwerpen te vinden die duidelijk in het verlengde liggen van het toenmalig discours. Bijvoorbeeld de Gentse architect Hugo Koch bouwde in de jaren 1980 een praktijk uit die sterk doet terugdenken aan principes van Heyvaert. Hij zocht immers ook naar een efficiënter, functioneler en goedkoper bouwen, dat leidde tot een integratie van industriële bouwmethodes en -materialen in de woningbouw. In zijn praktijk resulteerde dit in woningen bestaande uit een stalen draagstructuur, die ingepakt kon worden in een schil aangepast aan de wensen of smaak van de eigenaar, de eisen vanuit de gemeentelijke stedenbouw,... Een belangrijk voorbeeld van deze principes is te vinden in zijn eigen woning met bureel aan de Nederbrugstraat in Gentbrugge (Gent). De minimale constructie leidde bovendien tot een vergemakkelijking van de opbouw, een grote flexibiliteit van de planindeling en een grote mate van demonteer- en recycleerbaarheid van de volledige structuur.

Sommige hedendaagse architecten – en bij uitbreiding kunstenaars – bevestigen heel letterlijk hun fascinatie voor het oeuvre van René Heyvaert. Zo haalde de Gentse architect Jan De Vylder de belangrijke impact van Heyvaerts werk aan voor zijn oeuvre : “*Ik heb het gevoel meer gefascineerd te zijn door concrete projecten. Bijvoorbeeld de woning van René Heyvaert voor zijn broer in Destelbergen: een verhaal van economie, vechten en poëtisch resultaat. En koppel daaraan het plastische werk van René Heyvaert zelf: dat is*

⁷³ S.N. 2015: Dear Gilbert, a letter from René Heyvaert tot his brother, *Accatone* 2, 56-75.

⁷⁴ SMITHSON A. & P. 1994: *Changing the Art of Inhabitation. Mies' pieces, Eames' dreams, The Smithsons*, Londen, 117.

⁷⁵ SMITHSON A. & P. 1994: *Changing the Art of Inhabitation. Mies' pieces, Eames' dreams, The Smithsons*, Londen, 120.

⁷⁶ DOCKX N., LAPORTE L. en MAST J. (ed.) 2006: *René Heyvaert*, Gent, 64 en 65 (voetnoot 41).

⁷⁷ DOCKX N., LAPORTE L. en MAST J. (ed.) 2006: *René Heyvaert*, Gent, 60.

*een blijvende bron van inspiratie.*⁷⁸ De architectuur van het bureau De Vylder Vinck Taillieu neemt algemene principes ervan over, wat leidt tot een niet-hiërarchische architectuur, waarin alle componenten van het gebouw evenveel aandacht krijgen.⁷⁹

De Vylder wijst in zijn citaat op de belangrijke koppeling tussen het architecturaal en beeldend werk van Heyvaert. Eén voorname constante tussen beide is het thema van vergankelijkheid, en daarmee samenhangend minimalisme. Bart Debaere typeert het architecturale oeuvre treffend als *"in zijn beeld van architectuur was Heyvaert reeds zover mogelijk naar zijn eigen essentie gegaan. Hij benutte de mogelijkheden die de internationale ontwikkelingen boden maar werd geen slaaf van hun gedachten. Een huis is voor hem iets dat je zelf kunt bouwen. Materialen zijn mooi door hun functionaliteit en je kunt golfplaten gebruiken, want architectuur is een vergankelijk feit. Zelfs in die eenvoud was er voor hem nog een teveel"*.⁸⁰ De tijdelijkheid en het minimalisme van de materialen uit zijn architecturaal oeuvre kregen een nieuwe rol in zijn latere, artistieke werk, waarin hij ook vaak teruggreep naar bijvoorbeeld multiplex, plexiglas, aluminium,... Dit thema verleent woning Heyvaert een eerder uitzonderlijk status binnen het bouwkundige erfgoedlandschap. Een erfgoedcriterium als 'authenticiteit' is voor dit ontwerp irrelevant in de strikte zin van het woord, aangezien tijdelijkheid en vervangbaarheid – onder meer zichtbaar in de aanpassingen van de benedenverdieping – inherent deel uitmaken van het ontwerp: *"The attempt to try and separate what is new from what might be original seems unnatural and out of place. There is no point in considering it a 'piece of work', imagining its pristine state. Quite the contrary: authenticity is at stake inasmuch as the house has been lived in and transformed, as flexibility is one of the concepts at the basis of the design"*.⁸¹ Authenticiteit zou in dit geval dus geïnterpreteerd moeten worden als een streven naar het behoud van de oorspronkelijke functie en het basisconcept.

Binnen het naoorlogse, Vlaamse architectuurlandschap vormt de woning Heyvaert aldus zowel een representatief voorbeeld van de internationale tijdsgeest van de jaren 1950, als een uiterst individuele adaptatie van deze invloeden, in combinatie met de artistieke, creatieve persoonlijkheid van de architect. Het oeuvre van Heyvaert en Nowé neemt omwille van het experimentele, doorgedreven karakter een atypische en unieke plaats in op lokaal en nationaal vlak. Binnen het oeuvre zelf vormt de woning het meest representatieve en vergaande ontwerp. De woningen aan de Korte Rijakkerstraat zijn er schatplichtig aan, maar zijn vooral interessant omwille van de ensemble- en contextwaarde. S. Steverlynck omschrijft in een fictieve brief gericht aan Heyvaert, de woning van Gilbert Heyvaert als *"een soort Ur-Haus waaruit je latere ontwerpen zouden voortspringen. Als prototype voor goedkope, maar duurzame modulaire woningen. Prefab avant la lettre"*.⁸² Marc Dubois beschouwde de woning al in 1990 als één van de interessantste woningen in België uit de jaren 1950, dat weliswaar in alle overzichtswerken werd vergeten.⁸³ Ook binnen het agentschap Onroerend Erfgoed werd de hoge erfgoedwaarde van woning Heyvaert reeds bevestigd door opname van het pand in de interne lijst, Top 100 jonge bouwkunst, een werkdocument dat sinds de jaren 1990 was opgemaakt en de meest iconische gebouwen van de naoorlogse periode in Vlaanderen wilde registreren. Ook na evaluatie van de woning binnen het oeuvre van Nowé en Heyvaert, en binnen de volledige inventarisselectie gemaakt naar aanleiding van het beleidsproject van de herinventarisatie van het bouwkundig erfgoed in Gent, dat focust op naoorlogs erfgoed, werd de erfgoedwaarde van woning Heyvaert als heel hoog en uitzonderlijk beschouwd.

⁷⁸ VAN GERREWEY C. e.a. 2006: "Dit. En dan zo. En toen dat. Of zo" Altijd aardig (raar en leuk) te vernemen wat anderen erover zeggen. Een gesprek tussen Christophe Van Gerrewey, Jan De Vylder en Trice Hofkens, in: *Tentoonstelling 35m³, Jan De Vylder & Trice Hofkens 28.09.2006-05.11.2006*, 12.

⁷⁹ S.N. 2015: Dear Gilbert, a letter from René Heyvaert tot his brother, *Accattone 2*, 70.

⁸⁰ DE BAERE B. & VAN DURME V. 1991: *René Heyvaert* (tentoonstellingscatalogus), Gent, 3.

⁸¹ S.N. 2015: Dear Gilbert, a letter from René Heyvaert tot his brother, *Accattone 2*, 70.

⁸² STEVERLYNCK S. 2015: Groeten uit Destelbergen. Villa van architect René Heyvaert wordt kunstenaarsresidentie, *De Standaard* 22 augustus.

⁸³ DUBOIS M. 1990: Architettura Povera. Het extreem minimale in het werk van René Heyvaert, *CAO-Tijdingen Sint-Lucas Gent* 4, 16.

2.1.3. Bespreking van de erfgoedwaarden

2.1.3.1. Architecturale waarde

Woning Heyvaert vormt als een ver doorgedreven minimumwoning een representatief voorbeeld van het denken omtrent het moderne wonen tijdens de vroege naoorlogse periode. De woning is bovendien heel representatief voor het architecturaal oeuvre van René Heyvaert, die vanaf 1955 een associatie had gevormd met zijn studiegenoot Olivier Nowé. Beide architecten lieten zich onder andere inspireren door het internationale modernisme, zoals het voorbeeld van de Case Study Houses, en wilden eveneens nadenken over het rationaliseren van het bouwproces met gebruik van prefabricatie en hedendaagse materialen, onder meer vanuit een sociale bewogenheid. Woning Heyvaert vormt een manifestatie van dit denken, aangezien de opdracht eruit bestond om een zo groot mogelijke woonruimte te realiseren met een minimum aan middelen. Door de familierelatie tussen de architect en de opdrachtgever, zijn broer Gilbert, kreeg het ontwerp een uniek karakter. Heyvaert kreeg immers *carte blanche* en had de kans om eigenhandig het ontwerp aan te passen gedurende de bouw en ook nadien. Flexibiliteit maakt dus onlosmakelijk deel uit van het ontwerp: de hoger opgetilde woning kon uitgebreid en aangepast worden afhankelijk van de gezinsnoden van het specifieke moment, wat ook in de praktijk meermaals gebeurde. Woning Heyvaert vormt als losstaande woning een voorloper en vergaand voorbeeld van de architecturale principes die Heyvaert samen met Nowé toepaste in het modelensemble aan de Korte Rijakkerstraat te Mariakerke bij Gent. Het ontwerp voor woning Heyvaert ontstond niet vanuit een esthetische bekommernis, maar wel vanuit het geplande gebruik en de bewoners, waardoor een interne en onlosmakelijke wisselwerking ontstond tussen de verschillende karakteristieken van het ontwerp, namelijk het materiaal, de vorm en de inhoud. Een weloverwogen gebruik van de middelen zorgde ervoor dat er geld vrijkwam om onder meer dubbel glas te bekostigen en deed Heyvaert – net zoals sommige tijdgenoten – kiezen voor een houtskelet, omwille van de stevigheid en eenvoudige bouwmethode. Het houtskelet is benut volgens een modulair systeem, dat werd ingevuld met geprefabriceerde elementen volgens standaardafmetingen, meer bepaald houtvezelplaten. Dit materiaal werd gecombineerd met voor die tijd typische materialen als golfplaten, Ytong, plexi,... De inherente en noodzakelijke vervangbaarheid van deze materialen, in combinatie met de lichte, eenvoudig montagebare constructie, maken essentieel deel uit van het oorspronkelijke architectuurconcept, dat zo ook parallellen vertoont met internationale ontwikkelingen op het vlak van eenvoudig (de)monteerbare vrijetijdsarchitectuur. Het gedeeltelijk vervangen van origineel materiaal en de aanpassingen en verbouwingen door de bouwheer vloeien op logische, organische en functionele manier voort uit het architecturale concept en staan daardoor de herkenbaarheid en authenticiteit van dit specifieke, unieke ontwerp niet in de weg; ze maken er integendeel onlosmakelijk deel van uit.

2.1.3.2. Artistieke waarde

Woning Heyvaert kan beschouwd worden als een totaalconcept, bekomen door een sterke ensemblewaarde tussen interieur en exterieur. Het plan en het gebruik vormen de voornaamste aandachtspunten binnen het concept, en de architectuur staat ten dienste van een aangenaam leefklimaat. De logische, functionele, doch vrije en flexibele opbouw van het interieur en de planindeling vertaalt zich in het exterieur en creëert onder andere door de grote transparantie van de bovenverdieping een belangrijke relatie en dialoog met de landelijke omgeving. De openheid van de wanden aan de bovenzijde draagt bij tot de openheid van de indeling. Zowel interieur als exterieur worden gekenmerkt door een eerlijk en consequent materiaalgebruik, waarbij de eenvoudige, minimale materialen zichtbaar zijn gelaten. De materialiteit van de golfplaten aan de buitenzijde, de transparante golfplaten in het interieur en de structuur van de houtvezelplaten, krijgen elk afzonderlijk aandacht in de architectuur van Heyvaert. De losstaande buitentrap, eigenhandig vervaardigd door de architect, vormt een sculpturaal element. Het totaalconcept van het ontwerp wordt versterkt door de interieuraankleding en ontwerp van vast meubilair onder

leiding van en door de architect zelf. René Heyvaert voorzag functionele ingemaakte kasten die door hun materiaalgebruik (golfplaat van het type 'Scobalit' en houtvezelplaat) aansluiten bij de afwerking van het interieur. Oorspronkelijk maakte Heyvaert ook abstracte, kleurrijke composities op de houtvezelplaten. Dit aspect is heden verdwenen maar wordt gecompenseerd door kunst van Heyvaert die in het interieur op een weloverwogen manier werd aangebracht. De woning bewaart ook los meubilair naar ontwerp van Heyvaert, dat aansluit bij zijn eenvoudige, minimale vormgeving. Deze vertoont ook een duidelijke parallel met zijn beeldend werk en zijn latere carrière als kunstenaar. Het thema van vergankelijkheid is een continue in zijn volledige oeuvre, evenals een aandacht voor 'objets trouvés', dagdagelijkse voorwerpen die door zijn hand een bijzondere, nieuwe betekenis krijgen. Dit komt tot uiting in de zichtbaarheid van de materialen en de subtiele schikking van de verschillende elementen in woning Heyvaert. Het ontwerp balanceert tussen een aandacht voor abstractie en geometrie aan de ene kant, en een grote aandacht voor het menselijke en organische anderzijds.

2.2. Motivering van het type bescherming

Woning Heyvaert wordt beschermd als monument. Het Onroerenderfgoeddecreet definieert een monument als volgt: "een onroerend goed, werk van de mens of van de natuur of van beide samen, met inbegrip van de cultuurgoederen die er integrerend deel van uitmaken, inzonderheid de bijhorende uitrusting en de decoratieve elementen van algemene belang wegens de erfgoedwaarde(n)."

Het voorliggend beschermingsvoorstel omvat een bescherming als monument omwille de ensemblewaarde van het ontwerp, dat het getuigt van een totaalconcept van de hand van architect René Heyvaert.

2.3. Motivering van de afbakening van de bescherming

De afbakening van het beschermd onroerend goed is opgenomen op het plan dat als bijlage bij het ministerieel besluit is gevoegd. Alle kadastrale percelen gevat door de bescherming zijn opgenomen in artikel 1 van het ministerieel besluit.

De bescherming omvat het perceel, gelegen te Hellegatstraat 36, 9070 Destelbergen, en kadastraal gekend als Destelbergen, 1ste afdeling, sectie A, perceel 721M. De afbakening betreft zowel het exterieur als het interieur van de woning. De later toegevoegde garage aan de achterzijde van de woning bezit op zich geen erfgoedwaarde, maar vormt geen storend element binnen de afbakening, aangezien het qua materiaalgebruik en algemene principes aansluit bij het ontwerp van het hoofdvolume.

2.4. Juridische toestand

2.4.1. Onroerend Erfgoed:

In de onmiddellijke omgeving van dit pand bevindt zich geen beschermd, noch geïnventariseerd en vastgesteld onroerend erfgoed.

2.4.2. Ruimtelijke Ordening:

De woning is volgens het gewestplan gelegen in natuurgebied.

Het perceel behoort tot het gewestelijk ruimtelijk uitvoeringsplan (GRUP) 'Afbakening Grootstedelijk Gebied Gent', dat definitief werd vastgesteld op 16 december 2005.

2.4.3. Natuur en Bos:

De woning is gelegen in de Speciale Beschermingszone (SBZ) 'Schelde- en Durme-estuarium van de Nederlandse grens tot Gent'.⁸⁴ Deze zone werd door de EU-lidstaat aangewezen ter uitvoering van de Habitatrichtlijn, en maakt zo deel uit van het Europese Natura 2000-netwerk. De erkenning werd bekrachtigd door het 'Besluit van de Vlaamse Regering tot aanwijzing met toepassing van de Habitatrichtlijn van de speciale beschermingszone 'BE 2300006 Schelde- en Durme-estuarium van de Nederlandse grens tot Gent' en tot definitieve vaststelling voor die zone en voor de met toepassing van de Vogelrichtlijn aangewezen speciale beschermingszones 'BE 2301235 Durme en Middenloop van de Schelde', 'BE 2301336 Schorren en polders van de Beneden-Schelde' en het onderdeel Blokkersdijk van de speciale beschermingszone 'BE2300222 De Kuifeend en Blokkersdijk' van de bijhorende instandhoudingsdoelstellingen en prioriteiten.' Het besluit dateert van 23 april 2014. Volgens informatie op de Europese website van Natura 2000 was het gebied sinds 2004 reeds erkend als 'Site of Community Importance' (SCI).⁸⁵

De bescherming van het onroerend erfgoed respecteert het stand-still principe volgens Natura 2000, wat impliceert dat achteruitgang van natuur en milieu in deze gebieden tegengegaan wordt. Voor de SBZ worden specifieke natuurdoelen of instandhoudingsdoelstellingen (s-IHD) opgesteld, waarbij algemene maatregelen voorgesteld worden om de natuurwaarden van deze gebieden in stand te houden of te verbeteren. De concrete invulling van deze maatregelen (exacte locaties voor o.a. bosuitbreiding, soortenkeuze, beheervorm) moet wel eerst getoetst worden aan de erfgoedwaarden binnen het monument, waarbij behoud en versterking van deze waarden voorop staan.

2.4.4. Landinrichting/ andere projecten:

De woning is gelegen nabij de Scheldemeander tussen Gent en Wetteren, waarvoor een project binnen het Sigmaplan werd opgestart.⁸⁶

3. BEHEERSVISIE

3.1. Beheersdoelstellingen voor het beschermd onroerend goed

In het beschermingsbesluit zijn beheersdoelstellingen opgenomen. Je vindt die terug onder artikel 3 van het besluit. De beheersdoelstellingen moeten de zakelijkrechthouders (eigenaars, erfpachthouders, opstalhouders en leasinggevers) en gebruikers op weg helpen om de erfgoedwaarden maximaal in stand te houden of te verbeteren. Ze hebben de optimale verwezenlijking van de erfgoedwaarden voor ogen.

Ze geven richting aan of vormen een kader voor toekomstig beheer van het beschermd onroerend goed. Zakelijkrechthouders en gebruikers dienen rekening te houden met deze beheersdoelstellingen als ze werken wensen uit te voeren aan het beschermd goed. Ook de overheid houdt met deze doelstellingen rekening als ze over deze werken advies moet geven of als ze toelating moet geven voor die werken.

De beheersdoelstellingen spelen in op de erfgoedwaarden, erfgoedelementen en erfgoedkenmerken opgenomen in artikel 2 van het beschermingsbesluit.

3.2. Bijzondere voorschriften voor het beschermd onroerend goed

Voor elk beschermd onroerend goed geldt het actief en passief behoudsbeginsel. Dit betekent dat de zakelijkrechthouders en gebruikers het beschermd goed in goede staat moeten houden door de nodige instandhoudings-, beveiligings-, beheers-, herstellings- en

⁸⁴ S.N. s.d.: *Zeeschelde (SIGMA), Schelde- en Durme-estuarium van de Nederlandse grens tot Gent* [online], <https://www.natura2000.vlaanderen.be/gebied/zeeschelde-sigma> (geraadpleegd op 16 augustus 2017).

⁸⁵ S.N. 2015: *Natura 2000, Data form, BE2300006, Schelde- en Durme-estuarium van de Nederlandse grens tot Gent* [online], <http://natura2000.eea.europa.eu/Natura2000/SDF.aspx?site=BE2300006> (geraadpleegd op 16 augustus 2017).

⁸⁶ S.N. 2017: *Scheldemeander Gent-Wetteren* [online], <http://sigmaplan.be/nl/projecten/scheldemeander-gent-wetteren/> (geraadpleegd op 16 augustus 2017).

onderhoudswerken uit te voeren en dat het verboden is om een beschermd onroerend goed te ontsieren, te beschadigen, te vernielen of de erfgoedwaarden er van aan te tasten. Het betekent ook dat een zakelijkrechthouder en gebruiker verplicht is het beschermd onroerend goed als een goed huisvader te beheren en het dus niet te verwaarlozen. Alle voorschriften voor de instandhouding en het onderhoud van het beschermd onroerend goed die van toepassing zijn op het beschermd goed zijn opgenomen in artikel 4 van het beschermingsbesluit.

In het Onroerenderfgoeddecreet en Onroerenderfgoedbesluit zijn een aantal algemene voorschriften voor de instandhouding en het onderhoud van beschermd onroerend erfgoed opgenomen. Dat zijn deze:

- het goed als een goede huisvader beheren en de nodige voorzorgsmaatregelen nemen tegen schade ten gevolge van brand, blikseminslag, diefstal, vandalisme, wind of water;
- de toestand van het goed regelmatig controleren;
- regulier onderhoud uitoefenen;
- onmiddellijk passende consolidatie- en beveiligingsmaatregelen nemen in geval van nood.

3.3. Toelatingsplichtige handelingen voor het beschermd onroerend goed

Voor sommige werken aan het beschermd onroerend goed moet een toelating worden gevraagd. Sommige werken kunnen namelijk een negatief effect hebben op de erfgoedwaarden. Voor alle werken die stedenbouwkundig vergunningsplichtig zijn, of waarvoor een verkavelingsvergunning, milieuvergunning of natuurvergunning nodig is vraagt de vergunningverlener (de gemeente of de Vlaamse overheid) advies aan het agentschap Onroerend Erfgoed van de Vlaamse overheid.

Voor een aantal werken die niet vergunningsplichtig zijn, moeten de zakelijkrechthouders en gebruikers, voorafgaand aan de uitvoering van de werken, toelating vragen aan het agentschap Onroerend Erfgoed of aan de erkende Onroerenderfgoedgemeente. Een overzicht van alle erkende onroerenderfgoedgemeenten is te vinden op www.onroerenderfgoed.be.

De werken waarvoor u toelating moet vragen zijn opgesomd in artikel 5 van het beschermingsbesluit.

4. BRONNEN

Gemeentearchief Destelbergen, bouwdoSSIERS, 1957/8 en 1958/28.

Familiearchief Heyvaert, Bouwplan 561 GI Ontwerp 2, Heyvaert, 23 januari 1958.

Familiearchief Heyvaert, Brief van René Heyvaert aan Gilbert Heyvaert, Denver, 19 oktober 1960.

Familiearchief Heyvaert, Documentatie naar aanleiding van de kunstenaarsresidentie, 2015.

Familiearchief Heyvaert, Fotomateriaal met betrekking tot René Heyvaert en de bouw van de woning.

Familiearchief Heyvaert, Voorontwerp renovatie, Peter Swinnen, augustus 2015.

Stadsarchief Gent, BA Mariakerke, BouwdoSSIERS Korte Rijakkerstraat, Rijakker en Edgard Blancquaertstraat.

Stadsarchief Gent, BA Mariakerke, 1956 (doos 73), brief van O. Nowé, 10/03/1956.

BODYN P. & MAST J. 2007: 3. René Heyvaert, in: S.N., 7. *Amédée Cortier, Raoul De Keyser, René Heyvaert, Guys Mees, Roger Raveel, Dan Van Severen, Marthe Wéry, Sept artistes au Musée Roger Raveel, 03.06.07-23.09.07* (tentoonstellingscatalogus), s.l., 10-11.

BRACKE E. 2007: De UFO's van René Heyvaert, <H>ART 17.

BRACKE E. 2015: "René wilde alles van a tot z dirigeren". Lieve Heyvaert over de ontsluiting van de artistieke nalatenschap van haar oom, *Staalkaart* 30, 62-65.

- DE BAERE B. & VAN DURME V. 1991: *René Heyvaert* (tentoonstellingscatalogus), Gent.
- DEDOBBELEER K., DOCKX N., KIMPE K. & MAST J. 2007: [René Heyvaert], *UP* 3.
- DE MEULEMEESTER P. 1991: *Rene Heyvaert: architect kunstenaar*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Hoger Architectuurinstituut Sint-Lucas Gent.
- DOCKX N., LAPORTE L. en MAST J. (ed.) 2006: *René Heyvaert*, Gent, 56-65.
- DUBOIS M. 1990: Architettura Povera. Het extreem minimale in het werk van René Heyvaert, *CAO-Tijdingen Sint-Lucas Gent* 4, 10-20.
- MAST J. 2007: REACTIE. René Heyvaert was kidnapped by aliens, <H>ART 8 maart.
- MC COY E. 1977: *Case Study Houses 1945-1962*, Los Angeles.
- PERRIAND C., BARSAC J. 2014: *Charlotte Perriand: complete works - Volume 1, 1903-1940*, Zurich.
- S.N. 2006: *EXTRA René Heyvaert, 6.05-17.09.2006*, brochure bij de tentoonstelling in het S.M.A.K., Gent.
- S.N. 2015: Dear Gilbert, a letter from René Heyvaert tot his brother, *Accattone* 2, 56-75.
- SMITH E.A.T, SHULMAN J., GOESSEL P., LOUGHREY S. en LOUGHREY P. 2002: *Case study Houses*, Keulen.
- SMITHSON A. & P. 1994: *Changing the Art of Inhabitation. Mies' pieces, Eames' dreams, The Smithsons*, Londen.
- STEVERLYNCK S. 2014: Lone Wolf Artist. A portrait of René Heyvaert, *DAMn. A magazine on contemporary culture* 47, 60-66.
- STEVERLYNCK S. 2015: Groeten uit Destelbergen. Villa van architect René Heyvaert wordt kunstenaarsresidentie, *De Standaard* 22 augustus.
- VAN GERREWEY C. e.a. 2006: "Dit. En dan zo. En toen dat. Of zo" Altijd aardig (raar en leuk) te vernemen wat anderen erover zeggen. Een gesprek tussen Christophe Van Gerrewey, Jan De Vylder en Trice Hofkens, in: *Tentoonstelling 35m³, Jan De Vylder & Trice Hofkens 28.09.2006-05.11.2006*, 12.
- VERMEIREN G. 2006: De zaak René Heyvaert. Tentoonstelling in S.M.A.K. wijst op nood aan diepgaander onderzoek, <H>ART 1, 3.
- DECLERCQ V. 2015: *Video. Villa Heyvaert wordt kunstenaarsplek* [online], <http://www.avs.be/avsnews/villa-heyvaert-wordt-kunstenaarsplek> (geraadpleegd op 1 augustus 2017).
- DUBOIS M. 2015: *D.D. Trans. Residentie Heyvaert* (tentoonstellingscatalogus) [online], <http://www.ddtrans-art.be/wp-content/uploads/2017/01/Residentie-Heyvaert.pdf> (geraadpleegd op 1 augustus 2017).
- HEYVAERT L. 2015: *Residentie Heyvaert* [online], <https://www.lieveheyvaert.be/actualiteitresidentie> (geraadpleegd op 1 augustus 2017).
- VAN DE VOORDE S., BERTELS I. en WOUTERS I. 2015: *Post-war building materials, in housing in Brussels 1945-1975* [online], <http://materiauxdeconstructiondapresguerre.be/wp-content/uploads/2015/12/post-war-building-materials.pdf> en <http://naoorlogsebouwmaterialen.be/> (geraadpleegd op 1 augustus 2017).
- WRAY D. s.d.: *Arapahoe Acres historic district, history* [online], <http://www.arapahoeacres.net/> (geraadpleegd op 16 augustus 2017).
- Mondelinge informatie verkregen van Gilbert Heyvaert, bouwheer en eigenaar (2 juni, 1 augustus en 7 november 2017).
- Mondelinge informatie verkregen van Lieve Heyvaert, nicht van de architect (1 augustus 2017).
- Informatie verkregen van Lieve Heyvaert, nicht van de architect (9 augustus en 8 september 2017).
- Informatie verkregen van architect Jan De Vylder (10 augustus 2017).
- Informatie verkregen van architect Peter Swinnen (5 september 2017).

5. BIJLAGEN BIJ HET INHOUDELIJK DOSSIER

5.1. Omgevingsplan bij de bescherming

Beschermingsdossier: Woning Heyvaert, monument

Afzonderlijke bijlage

5.2. Fotobijlage

Afzonderlijke bijlage

5.3. Selectieve oeuvelijst associatie René Heyvaert & Olivier Nowé

Afzonderlijke bijlage